

**ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
PRÁVNICKÁ FAKULTA**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

***Obhajoba a právo na spravedlivý
proces***

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „*Obhajoba a právo na spravedlivý proces*“ zpracovala samostatně. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použila k sepsání této práce, byly citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.

Praha, 27. březen 2018

.....

Zde bych ráda vyjádřila své poděkování mému vedoucímu diplomové práce, kterým je pan **Doc. JUDr. Jan Chmelík, Ph.D.**, za jeho cenné rady, doporučení vhodné literatury ke zvolenému tématu, odborné vedení, rychlou komunikaci a celkový vstřícný přístup.

Seznam zkratek

- MCHL** – Magna Charta Libertatum
- Listina EU** – Listina základních práv Evropské unie
- Evropská úmluva nebo Úmluva** - Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění protokolů 11 a 14
- Ústava ČR** – Ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
- Listina základních práv a svobod** nebo jen **Listina** – Zákon č. 2/1993 Sb., Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku
- ESLP** – Evropský soud pro lidská práva
- TŘ** - Zákon č. 141/1961 Sb., *o trestním řízení soudním* (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
- OČTŘ** – orgány činné v trestním řízení, dle trestního řádu orgány činnými v trestním řízení se rozumějí soud, státní zástupce a policejní orgán.
- OS** – Okresní soud
- MS** – Městský soud v Praze
- NS** – Nejvyšší soud

Obsah

1. ÚVOD.....	1
2. PRÁVO NA SPRAVEDLIVÝ PROCES	3
2.1. Historický nástin.....	3
2.1.1. Historický nástin vývoje práva na spravedlivý proces - ANGLIE.....	4
2.1.2. Historický nástin vývoje práva na spravedlivý proces – USA.....	8
2.1.3. Historický nástin vývoje práva na spravedlivý proces - FRANCIE	10
2.1.4. Historický nástin vývoje práva na spravedlivý proces po r. 1848 – ČESKÉ ZEMĚ .	11
2.2. Současné ukotvení práva na spravedlivý proces	14
2.3. Charakteristika jednotlivých práv, zásad a principů spravedlivého procesu s ohledem na trestní řízení	19
2.3.1. Právo na přístup k soudu.....	20
2.3.2. Neutrannost a nezávislost soudu	22
2.3.3. Přiměřená délka řízení	25
2.3.4. Veřejnost řízení.....	26
2.3.5. Rovnost zbraní.....	28
2.3.6. Presumpce nevinny.....	29
2.3.7. Ne bis in idem.....	31
2.3.8. Právo na přiměřený čas a možnost k přípravě své obhajoby	32
3. PRÁVO NA OBHAJOBU, JAKO STĚŽEJNÍ ZÁRUKA SPRAVEDLIVÉHO PROCESU.....	34
3.1. Práva obhajoby osoby, proti níž se trestní řízení vede	36
3.1.1. Právo vyjádřit se ke všem skutečnostem	37
3.1.2. Právo uvádět okolnosti a důkazy sloužící k vlastní obhajobě.....	37
3.1.3. Právo podávat návrhy a žádosti	38
3.1.4. Právo zvolit si svého obhájce a radit se s ním	40
3.2. Obhájce v trestním řízení	40
3.2.1. Nutná obhajoba.....	41
3.2.2. Zvolený obhájce	43
3.2.3. Ustanovený obhájce.....	44
3.2.4. Určení advokáta ČAK.....	45
4. ANALÝZA VYBRANÝCH PŘÍPADŮ Z PRAXE.....	47
5. ZÁVĚR.....	55
6. RÉSUMÉ.....	57
7. SEZNAM LITERATURY.....	58

1. Úvod

Tato práce je věnována jednomu ze základních lidských práv, jímž je *právo na spravedlivý proces*. Jedním ze stěžejních garantů spravedlivého procesu je bezpochyby *právo na obhajobu*. Právo zaručující každému jedinci možnost ochrany vlastního života, cti i svobody, tedy právo chránící kohokoliv před nerovným zacházením, bránící možnému zneužití státní moci (nejen moci soudní) a představující jednu z hlavních záruk spravedlivého řízení.

Cílem této práce je nejdříve přiblížit postupný vývoj práva na obhajobu a na spravedlivý proces v jeho celku tak, jak na něj bylo pohlíženo v různých historických meznících našimi předky a v jakých proměnách se postupně nacházelo. Poukázat tedy na ta dílčí práva spravedlivého procesu, která nebyla v historických dobách deklarována zprvu vůbec a pokud došlo k jejich následné garanci, tak byla někdy hojně porušována. Následně je cílem srovnat tento historický vývoj s dnešním pojetím spravedlivého procesu a právem na obhajobu. Tedy, jak je garantován nejrůznějšími mezinárodními dokumenty, jak jej vnímá současná demokraticky smýšlející společnost, a z jakých konkrétních práv, principů a zásad právo na spravedlivý proces vyplývá. Vše je vysvětleno nejprve v rovině obecné bez ohledu na daný typ řízení, ovšem podrobněji je toto právo zkoumáno z pohledu odvětví trestního práva a jeho vlivu na trestní řízení.

Vývoji tohoto významného institutu je věnována kapitola 2.1. *Historický nástin*, kde jsou zmíněny významné dokumenty vedoucí k ochraně spravedlivého procesu, zejména ze zemí jako Anglie, Francie a USA, kde má ochrana práva na spravedlivý proces svou tradici. S určitým očekáváním pak navazuje kapitola 2.2. *Současné ukotvení práva na spravedlivý proces*, v níž nalezneme současné pojetí spravedlivého procesu, hlavní prameny, v nichž je toto právo garantováno a způsoby, jakými je v nich někdy odlišně chápáno. Následně jsou poměrně podrobně rozebrány jednotlivé zásady spravedlivého procesu. Každá jednotlivá zásada dostává vlastní rozměr a své opodstatnění právě díky pojednání v předchozí kapitole o historickém popírání těchto základních práv. Postupným představováním těchto zásad vyplývá zjištění, že právo na obhajobu, je jedno ze základních zásad spravedlivého procesu, z toho důvodu je mu věnována celá kapitola. Zcela volně a logicky tedy navazuje kapitola 3. *Právo na obhajobu*, ve které je toto právo blíže

rozebráno, a to jak z pohledu obhajoby vlastní, tak z pohledu práva mít svého obhájce.

Poté, co se seznámíme s historickým pohledem na právo na spravedlivý proces, budeme znát podstatu práva na obhajobu, postupný vývoj všech zásad a principů, a tedy i důvody, které vedly po celá staletí nejrůznější kultury a národy k pocitu nutnosti neustále se zamýšlet nad otázkou vyváženosti soudního procesu, v němž se jejich společnost nacházela, či mírou spravedlnosti, která jí v daný moment, u konkrétních soudů, byla více či méně odepírána anebo zaručována, přejde se se všemi hledisky do reálného světa a tedy k rozboru skutečných konkrétních případů rozhodovaných především Ústavním soudem České republiky. V závěrečné kapitole 4. *Analýza vybraných případů z praxe*, bude poukázáno na případy, ve kterých došlo právě k porušení práva na spravedlivý proces, nebo ke kolizi dvou protichůdných avšak oprávněných zájmů. Další rozměr k zamyšlení spočívá v úvaze, jak je možné, že přes veškerou snahu spravedlivý proces toliko chránit, dochází napříč všemi soudními instancemi k opomenutí tak zásadních práv, o nichž práce pojednává.

2. PRÁVO NA SPRAVEDLIVÝ PROCES

2.1. *Historický nástin*

Lidé od nepaměti hledají způsob, jak ukotvit svá lidská práva a jak je co možná nejlépe ochránit. Tato snaha byla projevována napříč všemi společnostmi. Toto uvědomění lze shlédnout již v samotných prvopočátcích lidské existence, kde se projev ochrany svých základních práv objevoval.

Tuto zřejmost můžeme nalézt u velmi starého zákoníku – kodex krále Chammurapiho, zvaný též „**Chammurapiho zákoník**“, který pochází přibližně z roku 1800 let př. n. l. a řadí se mezi nejstarší dochované zákoníky (avšak není jediný). Jedná se o vážný projev zájmu na ochranu lidských práv a spravedlnosti ve společnosti vůbec. Král Chammurapi tak v zemi nastolil **spravedlivé zákony** a mravní pořádek. Aby nikdo nemohl namítat, že se nemohl se zákoníkem seznámit, umístil král Chammurapi tento zákoník – kamenný sloup, do nějž bylo vytesáno 282 paragrafů – chytře na veřejně přístupné místo. Odtud tedy můžeme shledávat prastarou zásadu „**neznalost zákona neomlouvá**“.

S vývojem společnosti docházelo historicky k dalším zdárným aktům na ochranu lidských práv a svobod. Jedná se o taková práva, která zaručují svobodu a důstojnost jednotlivce. Nabývají na významu už samotným faktem, že jsou chráněna jak vnitrostátním, tak i mezinárodním právem.

Především se s ochranou lidských práv můžeme setkat v průběhu vývoje zemí západní Evropy a USA, kde mají historickou tradici. Mezi zásadní milníky patří zejména: Z Anglie - Magna Charta Libertatum z roku 1215, Petition of Right z roku 1628, Habeas Corpus Act z roku 1679, Bill of Rights z roku 1688. Z USA lze uvést Declaration of Independence z roku 1776, tzv. Černé zákoníky z roku 1776. Z Francie Deklarace práv člověka a občana z roku 1789.

V následujících podkapitolách budou tyto dokumenty trochu blíže rozebrány, bude poukázáno na vývoj dnešních zásad a principů především v trestním řízení proto, aby vznikl dobrý základ pro pochopení smyslu a správného významu zásad a základních principů spravedlivého procesu v trestním řízení tak, jak jsou chápány dnešní dobou.

2.1.1. Historický nástin vývoje práva na spravedlivý proces - ANGLIE

Vzhledem k vývoji práva na spravedlivý proces v Anglii, zde jako úvodní listinu představím „**Magna Charta Libertatum**“, neboli **“Velká listina práv a svobod”** z roku 1215. Nesla v sobě zakotvené právo na spravedlivý proces z nejrůznějších směrů. Tak například v článku 18 se stanoví, že ***soudní vyšetřování bude konáno pouze u vlastních soudů hrabství, bude probíhat odpovídajícím způsobem a nebude konáno tedy někde jinde. Soudní jednání bude vykonávat buď král sám, a pokud bude mimo království, bude soudní jednání v den a na místě konání soudního jednání uskutečněno za přítomnosti soudních úředníků a čtyř rytířů.***¹

K lepšímu pochopení práv, která tato listina chrání, zde uvádím část originálního textu z odůvodnění v rozsudku Ústavního soudu z roku 1994, č. I. 2/93, kde stěžovatelky, v podané ústavní stížnosti, argumentovaly mimo jiné porušením ustanovení čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, jenž zní „(1) Nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci. Příslušnost soudu i soudce stanoví zákon.“² K tomuto Ústavní soud ČR šarmantně zdůvodňuje: „*Již první bod ústavní stížnosti (dále jen "ÚS"), podle něhož bylo porušeno právo stěžovatelek na "zákonného soudce" ve smyslu čl. 38 odst. 1 Listiny, nasvědčuje tomu, že stěžovatelky si cit. článek vykládají mylně. V odst. 1 tohoto článku se praví, že "nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci". Tato zásada má staré historické kořeny. Byla namířena proti kabinetní a sekretariátní justici typické pro absolutní monarchii. Absolutistický panovník měl "právo" rozhodovat věci místo soudu, dát soudci pokyny, potrestat jej, přeložit jej, přidělit věc libovolně jinému soudu, či soudci, zřizovat tajné tribunály apod. Proti tomu směřovaly již v 17. a 18. století snahy nových společenských skupin, které prosazovaly uplatnění zásady dělby moci a konstituování nezávislých soudů. V Anglii již v r. 1628 předložil parlament králi petici nazvanou "**Prosba o právo**", v jejímž článku 3 a 4 se*

¹ Magna Charta Libertatum, 1215, originální text *“ Inquests of novel disseisin, of mort stanch, and of darrein presentment shall not be held elsewhere than in their own county courts, and that in manner following; We, or, if we should be out of the realm, our chief justiciar, will send two justiciaries through every county four times a year, who shall alone with four knights of the county chosen by the county, hold the said assizes in the county court, on the day and in the place of meeting of that court.”*

² Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb., čl. 38 odst. 1

poukazuje na *Magnu chartu libertatum*, podle níž žádný anglický poddaný nemůže být zatčen, uvržen do vězení, zbaven půdy nebo vyhnán bez soudního rozsudku a na zákon krále Eduarda III., podle něhož nikdo nemůže být potrestán, "nejsa pohnán k odpovědnosti zákonným postupem soudního řízení." V čl. 5 cit. petice se dále poukazovalo na to, že činnost Hvězdné komory (zvláštního tribunálu pro stíhání politických trestných činů) a Vysoké komise (zvláštního tribunálu pro trestné činy proti víře) je v rozporu s Magnou chartou. V období anglické revoluce v letech 1640 až 1660 bylo jedním z opatření tzv. Dlouhého parlamentu právě zrušení obou těchto zvláštních soudů (1641) a zrušení pravomoci církevních soudů ve světských věcech. V českých poměrech bylo jedním z požadavků revoluce v r. 1848 odstranění vlivu absolutní monarchie na výkon soudnictví. Výsledkem revoluce bylo oddělení soudnictví od správy, veřejnost soudního řízení, instituce porotních soudů a nahrazení procesu inkvisičního procesem akusačním (obžalovacím). Tyto principy souvisejí se zásadou, že nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci, i když přirozeně mají význam samostatný. Obdobný vývoj lze sledovat prakticky ve všech civilizovaných demokratických zemích světa.³

Dalším, z mého pohledu velice významným právem zakotveným ve Velké listině práv a svobod je **právo na účinnou nápravu v případně vzniklých křivd** zakotvené v článku 61:

Všechna práva zaručená Listinou jsou bezpečná. Baroni si zvolí dvacet pět baronů, kteří budou dohlížet právě na dodržování těchto zaručených práv a svobod. Pokud by snad zjistili, že král, soudci, služebníci či úředníci vůči někomu vykonali křivdu, vůči komukoliv pochybili nebo porušili některé právo stanovené Listinou a bude taková skutečnost oznámena nejméně čtyřem baronům ze zmíněných dvaceti pěti, informují tito čtyři baroni ony barony, popřípadě soudce. Předloží onu křivdu, bude žádost o nápravu křivdy vyřízena bez prodlení - nejpozději do 40ti dnů. Nedojde-li k nápravě, oznámí se věc zbylým z 25 baronů, kteří mají právo všemi možnými prostředky, zejména zabráním majetků, statků, hradů tlačit na zjednání nápravy.⁴

³ Rozsudek Ústavního soudu České republiky, sp. zn.: I. 2/93, z roku 1994

⁴ Magna Charta Libertatum, 1215, originální text "The barons shall elect twenty-five of their number to keep, and cause to be observed with all their might, the peace and liberties granted and confirmed to them by this charter. If we, our chief justice, our officials, or any of our servants offend in any respect against any man, or transgress any of the articles of the peace or of this security, and the offence is made known to four of the said twenty-five barons, they shall

Koncem 16. století, v předrevolučním období byly cítit již značné nepokoje. Do zemědělství začal pronikat počínající kapitalismus, čímž docházelo k ekonomickým změnám, a s tím souvisejícím sociálním hnutím rolnictva. Buržoazní opozice vyjádřila své požadavky další již nastíněnou a neopomenutelnou listinou, kterou parlament přijal - **Petition of Right z roku 1628**, nebo-li „**Prosba o právo**“, kterou parlament mimo jiné namítal nedodržování práv hlavně v trestním řízení. Tato listina odkazuje i na předchozí zmiňovanou Magnu Chartu Libertatum. V Prosbě o právo je zakotveno v čl. III. právo chráněné již v MCHL: „*žádný svobodný člověk nesmí být zatčen nebo zbaven svého statku nebo svých výsad či svobod nebo prohlášen za psance či poslán do vyhnanství nebo nějakým způsobem ničen, leč podle zákonného rozsudku sobě rovných či podle zákona země.*“⁵ Tímto došlo k ukotvení **Zásady zákonnosti** trestního stíhání a **Zásady nedotknutelnosti** osob a majetku.⁶ Šlo o výraznou ochranu lidských životů samotných i potažmo jejich rodinných příslušníků. V dalším článku č. IV. je potvrzeno též **velmi významné právo každého na pohnání k odpovědnosti řádným postupem podle práva předtím, než bude tento zatčen, uvězněn, vyhnán z půdy či vyděděn nebo popraven.** Šlo o významný zásah do svobody člověka a práva být podroben spravedlivému procesu. Do té doby bylo mnoho anglických poddaných **uvězněno bez uvedení příčiny.** Pokud byli předvedeni před soudce kvůli přezkumu oprávněnosti jejich uvěznění, nebyl jim sdělen důvod jejich zatčení. Tito lidé byli znovu vráceni do vězení. Nemohli se bránit obžalobě bez sdělení jejího důvodu a odpovídat se tak podle práva.

Dalším významným pramenem upravujícím právo na spravedlivý proces je dokument vydaný za vlády Karla II. „**Habeas Corpus Act**“ **z roku 1679**, který

come to us - or in our absence from the kingdom to the chief justice - to declare it and claim immediate redress. If we, or in our absence abroad the chief justice, make no redress within forty days, reckoning from the day on which the offence was declared to us or to him, the four barons shall refer the matter to the rest of the twenty-five barons, who may distrain upon and assail us in every way possible, with the support of the whole community of the land, by seizing our castles, lands, possessions, or anything else saving only our own person and those of the queen and our children, until they have secured such redress as they have determined upon. Having secured the redress, they may then resume their normal obedience to us. Any man who so desires may take an oath to obey the commands of the twenty-five barons for the achievement of these ends, and to join with them in assailing us to the utmost of his power. We give public and free permission to take this oath to any man who so desires, and at no time will we prohibit any man from taking it.“

⁵ KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Praha: Linde, 2007., s. 243

⁶ BALÍK, Stanislav. *Právní dějiny evropských zemí a USA: (stručný nástin)*. 4., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. Právnícké učebnice, s.156

obdobně jako předešlý zmíněný článek z Listiny zaručuje každému vězněnému či zadrženému **právo dožadovat se posouzení soudcem, zda je jeho věznění vůbec oprávněné.** „*Toto se týká především trestního řízení a upravuje otázku včasného dodání obviněného před soudce na základě jím vydaného příkazu (writu). Šerif či správce vězení totiž museli před soudem sdělit důvody pro uvěznění a soud mohl poté buď další uvěznění potvrdit, nebo nařídít propuštění na svobodu, a to pod finančními sankcemi a sankcemi ztráty úřadů. Uvězněné osobě dával tento zákon ještě další procesní možnosti, například obrátit se k lordu kancléři či k nejvyšším soudům. Zároveň zákon potvrdil možnost propuštění uvězněného na svobodu po složení záruky (nejčastěji peněžitě kauce) a slibu dostavení se k soudu. Propuštěný navíc již pro stejný trestný čin nemohl být znovu uvězněn.*“⁷

Neméně významný dokument **Bill of Rights z roku 1689** vymezuje jednak vztah mezi parlamentem a panovníkem, kde dochází ke zcela novému náhledu na korunu ve prospěch parlamentu, ale vymezuje také základní ústavní práva a svobody, jako jsou práva občanskopolitická a náboženská. Touto listinou mělo být narovnáno dosavadní porušování práva na spravedlivý proces Jakubem II., zejména právo na zákonného soudce, zasedání zkorumpovaných soudců, porotců, vyžadování nepřiměřených kaucí v trestních řízeních, ukládání nepřiměřených pokut, krutých trestů a porušování zásady presumpce nevinoty. Proto mělo být zaručeno „*nepřiměřené kauce nebudou vyžadovány, nepřiměřené pokuty ani kruté či nezvyklé tresty nebudou ukládány, porotci budou řádně svoláváni a pouze svobodní budou moci být porotci ve věcech velezrady, a veškeré přísliby pokut a konfiskací před tím, než je dotyčná osoba odsouzena, budou na příště nezákonné a neplatné*“.⁸

Z obsahu této listiny jsem vybrala pouze taková ustanovení, která se týkají spravedlivého procesu, popř. trestního procesu:

- zákaz pozastavovat z královské moci účinnost zákonů bez souhlasu parlamentu,
- poddaní mají právo podávat panovníkovi petice, aniž by za to byli pronásledováni nebo dokonce zatýkáni,

⁷ KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Praha: Linde, 2007, s. 271

⁸ MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, Lidská práva, s. 20.

- Svobodné volby členů Parlamentu,
- Nebudou ukládány kruté nebo neobvyklé tresty a sankce,
- Porotci mají být řádně vybráni a voleni. Porotci, kteří rozhodují o vině osoby v případech velezrady, mají být svobodní držitelé půdy.⁹

2.1.2. Historický nástin vývoje práva na spravedlivý proces – USA

Po dlouhé době, kdy bylo severoamerické území koloniemi pod britskou nadvládou, se podařilo těmto koloniím v druhé polovině 18. století z této nadvlády osvobodit. Zásadní zlom vyvrcholil **roku 1776 „Prohlášením nezávislosti“**, čímž vznikají Spojené státy americké. Bylo nutné přijmout základní ústavní dokumenty a stanovit morální hodnoty, které se budou v takto nově vzniklém společenství vyznávat, a tedy stanovit ta základní práva a svobody člověka, která se budou na takto nově vzniklém územní ctít a dodržovat.

Na území Spojených států amerických došlo ke schválení Ústavy roku 1787, kterou však stále nebyla vyřešena otázka ochrany základních lidských práv a svobod. Mezi tehdejšími kapitalistickým Severem a otrokářským Jihem vznikaly stále bouřlivější nepokoje, které měly vzrůstající tendence.

Otrocí měli povahu pouhých věcí, kterým nebyla přiznána žádná práva, až na minimální. Otrokům byla upírána například taková základní práva a svobody, která jsou v dnešní době vnímána jako samozřejmá, např. právo na vzdělání, svoboda slova, svoboda pohybu, zákaz nucených prací, atp. Avšak mezi nejzávažnější upírané svobody, vztahující se k právu na spravedlivý proces, lze například zmínit, že otroci *nesměli svědčit proti bílému*, nebo že *jakéhokoliv otroka, jenž nejednal v souladu se zákonem, směl svobodný bílý občan na potkání popravit*. Tohoto téměř absolutního bezpráví bylo velice hojně a hrubě zneužíváno, bylo naprosto popíráno právo na jakýkoliv proces, natož samotné nejzákladnější přirozené právo, a to právo na život.

Vyústěním konfliktů Severu proti Jihu byla válka v letech 1861 – 1865, z které vzešlo Prohlášení o osvobození černochoů. A následovala snaha o zakotvení

⁹ KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Praha: Linde, 2007, s. 275

a přiznání základních práv a svobod všem občanům bez rozdílu barvy pleti do právního režimu Spojených států amerických. Započal tedy 2. cyklus doplňování Ústavy, byl přijat třináctý, čtrnáctý a patnáctý dodatek, který navozoval rovnoprávnost mezi lidmi.

Mimo samotnou Ústavu z roku 1791 byly v prvních deseti dodatcích právu na spravedlivý proces věnovány dodatky č. V - VIII, chránící občany před tím, aby do jejich práv bylo jakkoliv zasahováno bez spravedlivého procesu, zakotvovaly známou zásadu *ne bis in idem*, též právo na obhajobu, právo na rychlé a účelné vyřízení věci veřejně před nestrannou zákonnou porotou. Dále byl zákaz ukládání nepřiměřeně vysokých kaucí, příliš vysokých pokut a nelidských krutých trestů. Stejně tak se práva na spravedlivý proces dotkla několik oddílů z dodatků vzniklých v důsledku války Severu proti Jihu.¹⁰

Třináctý dodatek jednoznačně zakazoval otroctví. Čtrnáctým dodatkem byli přiznáni za občany USA všichni ti, kteří se na území Spojených států narodili nebo se zde naturalizovali, mimo to dále zakazoval na základě zákona snižování výsad a svobod občanů. Poslední zmiňovaný patnáctý dodatek Ústavy konečně zakazoval omezovat volební právo na základě otrocké minulosti nebo barvy pleti.

Poté, co se podařilo zrovnoprávnit obyvatelstvo a zakotvit zmíněné dodatky do Ústavy spojených států, vznikly však jako reakce na tento krok tzv. Černé zákoníky Mississippi, neboli “**Mississippi Black Codes**”, které nutně upravovaly právní postavení obyvatelstva s odlišnou barvou pleti navzdory tomu, s jakým výsledkem válka dopadla, a byla tak snaha jižanských států práva propuštěných černochoů udržet bohužel při starém. Pro představu, jak se vývoj základních práv a svobod posunul, uvádím pár příkladů:

- všichni černoši či mulati mohou navzájem mezi sebou uzavírat sňatky stejným způsobem a podle stejných pravidel, která jsou stanovena zákonem pro bílé osoby. Avšak žádnému propuštěnci, svobodnému černochovi či mulatovi **nebude umožněno uzavřít manželství s bílou osobou**. Osoba, která takto sňatek uzavře, bude uvězněna ve státním vězení.

¹⁰ MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, s. 21.

- další ustanovení stanoví **povinnost mít zaměstnání**. “Budiž dále stanoveno, že všichni propuštěnci, svobodní černoši a mulati ve věku nad osmnáct let, kteří od druhého pondělí v lednu 1866 včetně nebudou mít řádné zaměstnání či plnit jiné povinnosti nebo kteří se **budou nezákonně shromažďovat** v kteroukoliv denní či noční dobu, a všechny bílé osoby, jež se s propuštěnci stejným způsobem sdruží... Nebo se s propuštěnci běžně stýkají... Jako rovné s rovnými, případně cizoloží nebo smilní s propuštěnou či svobodnou černoškou nebo mulatkou, budou považovány za tuláky a po usvědčení budou potrestány pokutou, a to v případě propuštěnce, svobodného černocha či mulata do výše padesáti dolarů, v případě bělocha do výše dvanácti set dolarů, a uváží-li tak soud, mohou být též uvězněny; svobodný černochoch nejdéle na dobu deseti dnů, běloch nejdéle na dobu šesti měsíců.”¹¹

2.1.3. Historický nástin vývoje práva na spravedlivý proces - FRANCIE

Ve Francii se během Velké francouzské revoluce začala formovat z absolutistické monarchie nová forma zřízení a chápání uchopení moci. Tato revoluce sebou přinesla několik výrazných dokumentů z hlediska ochrany základních práv a svobod. Jednotlivé Ústavy, které byly v průběhu revoluce přijímány, v sobě obsahovaly více či méně ochranu práv člověka a občana. Například první francouzská Ústava z roku 1791, i následná Ústava Jakobínská z roku 1793, v sobě zahrnovaly Prohlášení práv člověka a občana, v nichž bylo lidu přiznáno **právo na povstání** a také **právo lidu na odpor proti útlaku**.

Neméně významným dokumentem, který zde musím uvést, je přijatá francouzská **Deklarace práv člověka a občana z roku 1789**, která upravovala právo na spravedlivý proces ve smyslu k trestnímu řízení. Uvádím zde znění článků 7 – 9 zmiňované deklarace:

„7. Každý člověk může být obžalován, zatčen nebo uvězněn pouze v případech stanovených zákonem a pouze způsoby, které zákon předepisuje. Ti,

¹¹ KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Praha: Linde, 2007, s. 669

kteří vyžadují, vyhotovují, vykonávají nebo dávají vykonávat svévolné příkazy, mají být potrestáni, ale každý občan předvolaný nebo vzatý do vazby na základě zákona, musí okamžitě poslechnout, jinak se stává vinným pro odpor.

8. Zákon má stanovit pouze tresty, které jsou nezbytné a zřejmě nutné. Každý může být potrestán pouze na základě zákona, schváleného a vyhlášeného před spáchaným činem a zákonně prováděného.

*9. Každý člověk je pokládán za nevinného až do té doby, kdy je prokázána jeho vina, jestliže se pokládá za nezbytné zatknout jej, každá přísnost, která by nebyla nutná k zajištění jeho osoby, má být přísně potlačena.*¹²

2.1.4. Historický nástin vývoje práva na spravedlivý proces po r. 1848 – ČESKÉ ZEMĚ

Stejně jako v Evropských zemích byla snaha o získání a následné udržení jednotlivých práv chránících spravedlivý soudní proces, projevovala se tato snaha i na našem území. Tak například můžeme poukázat na počátky již v Ústavě z roku 1849, tzv. „Stadionova ústava“, kde v § 27 je zakotvena rovnost před zákonem, § 101 stanovil moc soudní jako nezávislou, soudce nesaditelné a neodvolatelné. K této ústavě byla vydána Listina základních občanských práv, která upravovala svobodu vyznání, vědy a vyučování, tisku, slova, právo petiční, svobodu shromažďovací, svobodu spolčovací, nedotknutelnost osoby, svobodu domovní, zákaz cenzury. Vláda však mohla na určitý čas tato práva zastavit.¹³

Další záruky práva na spravedlivý proces se objevily též v Ústavě z roku 1867 „prosincová ústava“, kdy hned v článku druhém je stanovena rovnost před zákonem a v článku osmém je zakotvena osobní svoboda. Byl-li však někdo zatčen nebo jeho zatčení bylo prodlouženo, a to proti zákonu, je povinností státu nahradit mu škodu za takové ublížení.¹⁴ Samostatný základní zákon státní č. 117/1867 ř. z., o moci soudcovské v sobě obsahoval základní záruky nezávislosti soudů, veřejnost řízení, právo na soudní přezkum správních rozhodnutí. Tato práva

¹² MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, s. 22

¹³ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003. s. 220

¹⁴ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003. s. 228

byla chráněna ještě v Ústavě z roku 1920 a stalo se tak určitým mezikrokem k integraci základních práv a svobod do katalogu lidských práv. V této ústavě byla vyhrazena hlava čtvrtá, kde byla zaručena nezávislost soudů a soudců, právo na zákonného soudce, ústnost a veřejnost řízení, právo na náhradu škody způsobenou nesprávným úředním postupem a na soudní přezkum rozhodnutí.¹⁵

Je velkým paradoxem, že tuto formu a koncepci převzal i ústavní zákon č. 150/1948, tzv. květnová Ústava z 9. května, v němž se fakticky obsažená práva nedodržovala, ba naopak docházelo k jejich tvrdému popírání, ale byly v něm poprvé ustanoveny základní zásadní principy jako například:

„(1) Nikdo nesmí být stíhán, leč v případech podle zákona dovolených, a to jen soudem nebo úřadem podle zákona příslušným a řízením upraveným podle zákona. – stíhání jen ze zákonných důvodů.

(2) Nikdo nesmí být zatčen, nebude-li přistižen při činu samém, leč na písemný odůvodněný příkaz soudců. Příkaz budiž doručen při zatčení, a není-li to možné, nejdéle do 48 hodin po něm.“ – úprava procesních postupů při zatčení.

Poněkud komicky či neuvěřitelně mohlo znít ustanovení v Ústavě o moci soudní, kde znělo, že moc soudcovskou vykonávají nezávislé soudy, soudcové jsou jednak z povolání a jednak soudci z lidu a obojí jsou si při rozhodování rovni. Soudcové vykonávají svůj úřad nezávisle, jsou vázáni jen právním řádem lidové demokracie.¹⁶

Nezávislost soudů a soudců byla i nadále v úpadku, když postupně v sedmdesátých letech existovalo omezování nezávislosti soudů na základě zákonného ovlivňování jejich volitelnosti, existoval dohled generálního prokurátora a další podlé praktiky v rozporu s tehdejší platným právem.

¹⁵ MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, s. 23

¹⁶ MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, s. 24

„V totalitním režimu není třeba zkorumpovat všechny soudce, postačí, když si režim pohlídá, že určité kauzy budou rozhodovány určitými „spolehlivými“ soudci, aby bylo dosaženo žádoucích verdiktů ve věcech, na nichž má politický režim eminentní zájem.“

Tomáš Lagnášek¹⁷

Spravedlivý proces trpěl dalším popíráním práv na ústavní úrovni. Na tuto skutečnost poukazovala a reagovala i Charta 77, z níž uvádím citované znění *„Nástrojem omezení a často i úplného potlačení řady občanských práv je systém faktického podřízení všech institucí a organizací ve státě politickým direktivám aparátu vládnoucí strany a rozhodnutím mocensky vlivných jednotlivců. Ústava ČSSR a ostatní zákony a právní normy neupravují ani obsah a formu, ani tvorbu a aplikaci takových rozhodnutí: jsou převážně zákulisní, často jen ústní, občanům vesměs neznámá a jimi nekontrolovatelná; jejich původci nezodpovídají nikomu než sami sobě a své vlastní hierarchii, přitom však rozhodujícím způsobem ovlivňují činnost zákonodárných i výkonných orgánů státní správy, justice, odborových, zájmových i všech ostatních společenských organizací, jiných politických stran, podniků, závodů, ústavů, úřadů, škol a dalších zařízení, přičemž jejich příkazy mají přednost i před zákonem. **Dostanou-li se organizace nebo občané při výkladu svých práv a povinností do rozporu s direktivou, nemohou se obrátit k nestranné instituci, protože žádná neexistuje.** Tím vším jsou vážně omezena práva vyplývající z článků 22 a 21 prvního paktu (právo sdružovat se a zákaz jakéhokoli omezení jeho výkonu) i článku 25 (rovnost práva podílet se na vedení veřejných věcí a článku 26 (vyloučení diskriminace před zákonem). Tento stav také brání dělníkům a ostatním pracujícím zakládat bez jakéhokoliv omezení odborové a jiné organizace k ochraně svých hospodářských a sociálních zájmů a svobodně využívat práva na stávkou.“¹⁸*

Tímto bych zakončila popis historického popírání jednotlivých zásad a pravidel spravedlivého procesu, snahu o vytvoření představy těch situací, ve kterých se naši předci museli rvát s křivdou politické moci, soudní moci, socialistickým režimem a celkovým popíráním jednotlivých základních práv

¹⁷ LAGNÁŠEK, T. Právo na zákonného soudce v justici v ohrožení??, Jiné právo, cit. <http://jinepravo.blogspot.cz/2010/04/tomas-langasek-pravo-na-zakonneho.html>

¹⁸ Totalita.cz, Charta 77, text prohlášení, 1977, http://totalita.cz/txt/txt_ch77_dok_1977_01_01.php

a svobod. Následuje kapitola, v níž budou jednotlivé atributy práva na spravedlivý proces rozebrány z pohledu současné doby.

2.2. *Současné ukotvení práva na spravedlivý proces*

V předchozí podkapitole byly uvedeny příklady porušování práva na spravedlivý proces, zejména právo na přístup k soudu, právo na svého zákonného soudce, právo na čas a přípravu své obhajoby, právo na celkový přezkum a sdělení důvodů obžaloby, udělování spravedlivých trestů a další závažná pochybení z hlediska dnešního pohledu na spravedlivý proces. Všechny tyto vykonané křivdy vedly společnost ke snaze o nápravu a co nejpevnějšímu zakotvení základních lidských práv a svobod tak, aby již nedocházelo k nezvratným a velmi závažným poškozením lidských duší, zdraví a i blízkých osob. Proto je právo na spravedlivý proces chráněno jak na úrovni vnitrostátní, tak i na úrovni mezinárodní.

Z hlediska mezinárodní ochrany je na místě zmínit **Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod**, Řím, 4.XI.1950 (dále též „Evropská úmluva“), ke které přistoupily všechny členské státy EU. Právo na spravedlivý proces upravuje článkem č. 6 a chrání jak řízení občanskoprávní, trestní tak i řízení správní. V tomto článku jsou zmíněny veškeré důležité zásady a principy, o které se spravedlivý proces opírá a kterými je jako celek představován. *„Principy Úmluvy se také rýsují na pozadí všech reforem trestního práva a trestního procesu probíhajících v evropských zemích, které kromě jiného znovu řeší věčný, dnes zvláště aktuální problém střetu zájmu kolektivního a zájmu individuálního, střetu účinnosti trestního systému a ochrany práv jednotlivce“*¹⁹. Originální znění článku 6 Evropské úmluvy zní:

*„1. Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla **spravedlivě, veřejně** a v **přiměřené lhůtě** projednána **nezávislým a nestranným soudem zřízeným zákonem**, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu. Rozsudek musí být **vyhlášen veřejně**, avšak tisk a veřejnost **mohou být vyloučeny** buď po dobu celého nebo části procesu v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní*

¹⁹ REPÍK, Bohumil. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha: Orac, 2002. Výběrové texty, s. 5

bezpečnosti v demokratické společnosti, nebo když to vyžadují zájmy nezletilých nebo ochrana soukromého života účastníků, anebo v rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu zájmům spravedlnosti.

2. Každý, kdo je obviněn z trestného činu, se považuje za nevinného, dokud jeho vina nebyla prokázána zákonným způsobem.

3. Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má tato minimální práva:

- a. být **neprodleně** a v jazyce, jemuž rozumí, podrobně seznámen s povahou a důvodem obvinění proti němu;
- b. mít přiměřený čas a možnosti k přípravě své obhajoby;
- c. obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce podle vlastního výběru nebo, pokud nemá prostředky na zaplacení obhájce, aby mu byl poskytnut bezplatně, jestliže to zájmy spravedlnosti vyžadují;
- d. vyslyšet nebo dát vyslyšet svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslech svědků ve svůj prospěch za stejných podmínek, jako svědků proti sobě;
- e. mít bezplatnou pomoc tlumočnicka, jestliže nerozumí jazyku používanému před soudem nebo tímto jazykem nemluví.²⁰

Ze zmiňované Evropské úmluvy vychází další dokument chránící právo na spravedlivý proces, a to **Listina základních práv Evropské unie**, 2012/C 326/02 z roku 2012 (dále též „Listina EU“), která disponuje ochranou práva na spravedlivý proces. Především v části šesté zvané Soudnictví. V této části Listina EU chrání:

V článku 47 Právo na účinnou právní ochranu a spravedlivý proces:

„Každý, jehož práva a svobody zaručené právem Unie byly porušeny, má za podmínek stanovených tímto článkem právo na účinné prostředky nápravy před soudem. Každý má právo, aby jeho věc byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, předem zřízeným zákonem. Každému musí být umožněno poradit se, být obhajován a být zastupován.

²⁰ Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod uveřejněná pod č. 209/1992 Sb.

Bezplatná právní pomoc je poskytnuta všem, kdo nemají dostatečné prostředky, pokud je to nezbytné k zajištění účinného přístupu ke spravedlnosti.“²¹

V článku 48 Presumpce nevinny a právo na obhajobu:

*„1. Každý obviněný se považuje za nevinného, dokud jeho vina nebyla prokázána zákonným způsobem. 2. Každému obviněnému je zaručeno respektování práv na obhajobu“*²²

V článku 49 Zásady zákonnosti a přiměřenosti trestných činů a trestů:

*„1. Nikdo nesmí být odsouzen za jednání nebo opomenutí, které v době, kdy bylo spácháno, nebylo podle vnitrostátního nebo mezinárodního práva trestným činem. Rovněž nesmí být uložen trest přísnější, než jaký bylo možno uložit v době spáchání trestného činu. Pokud poté, co již byl trestný čin spáchán, stanoví zákon mírnější trest, uloží se tento mírnější trest. 2. Tento článek nebrání souzení a potrestání za jednání nebo opomenutí, které v době, kdy bylo spácháno, bylo trestné podle obecných zásad uznávaných mezinárodním společenstvím. 3. Výše trestu nesmí být nepřiměřená trestnému činu.“*²³

Zcela nově se v článku 50 zmiňuje zásada *ne bis in idem*, neboli Právo nebýt dvakrát trestně stíhán nebo trestán za stejný trestný čin:

*„Nikdo nesmí být stíhán nebo potrestán v trestním řízení za čin, za který již byl v Unii osvobozen nebo odsouzen konečným trestním rozsudkem podle zákona.“*²⁴

Listina EU ovšem chrání spravedlivý proces i před jinými orgány, než soudními. Spravedlivý proces je třeba chránit i v řízení před správními orgány, jak zmiňuje v článku 41 – **Právo na řádnou správu:**

„1. Každý má právo na to, aby jeho záležitosti byly orgány, institucemi a jinými subjekty Unie řešeny nestranně, spravedlivě a v přiměřené lhůtě.

²¹ Článek 47, Listina základních práv Evropské unie, Úřední věstník Evropské unie C 326/403, 2012

²² Článek 48, Listina základních práv Evropské unie, Úřední věstník Evropské unie C 326/403, 2012

²³ Článek 49, Listina základních práv Evropské unie, Úřední věstník Evropské unie C 326/403, 2012

²⁴ Článek 50, Listina základních práv Evropské unie, Úřední věstník Evropské unie C 326/403, 2012

2. Toto právo zahrnuje především:

- a) právo každého být vyslechnut před přijetím jemu určeného individuálního opatření, které by se jej mohlo nepříznivě dotknout;
- b) právo každého na přístup ke spisu, který se jej týká, při respektování oprávněných zájmů důvěrnosti a profesního a obchodního tajemství;
- c) povinnost správních orgánů odůvodňovat svá rozhodnutí.

3. Každý má právo na to, aby mu Unie v souladu s obecnými zásadami společnými právním rádem členských států nahradila škodu způsobenou jejími orgány nebo jejími zaměstnanci při výkonu jejich funkce.

4. Každý se může písemně obracet na orgány Unie v jednom z jazyků Smluv a musí obdržet odpověď ve stejném jazyce.²⁵

Ve své ochraně jednotlivých práv spravedlivého procesu je Listina EU ovšem širší než Evropská úmluva o lidských právech. Vyplývá to ze zveřejněného dokumentu Vysvětlení k listině základních práv, konkrétně k článku 47 se uvádí:

První pododstavec článku 47: „Avšak v právu Unie je ochrana širší, neboť je zaručeno právo na účinnou soudní ochranu. Soudní dvůr zakotvil toto právo ve svém rozsudku ze dne 15. května 1986 jako obecnou zásadu práva Unie. Podle názoru Soudu se uvedená **obecná zásada práva Unie vztahuje rovněž na členské státy**, když uplatňují právo Unie. Zahrnutím této judikatury do Listiny není sledována změna systému soudního přezkumu stanoveného smlouvami, a zejména pravidel přípustnosti přímých žalob k Soudnímu dvoru Evropské unie. Evropský konvent posoudil systém soudního přezkumu v Unii, včetně pravidel přípustnosti, a potvrdil je s úpravami v některých oblastech, jak odrážejí články 251 až 281 Smlouvy o fungování Evropské unie, a zejména čl. 263 čtvrtý pododstavec. **Článek 47 se vztahuje na orgány Unie a členských států, provádějí-li právo Unie, a to pro všechna práva zaručená právem Unie.**“²⁶

Druhý pododstavec článku 47: „V právu Unie není právo na soudní projednání omezeno na spory týkající se občanských práv nebo závazků. Je to jeden z důsledků skutečnosti, že Unie je právním společenstvím, jak prohlásil Soudní dvůr ve věci 294/83, „Les Verts“ v. Evropský parlament (rozsudek ze dne

²⁵ Článek 41, Listina základních práv Evropské unie, Úřední věstník Evropské unie C 326/403, 2012

²⁶ Úřední věstník evropské unie, VYSVĚTLENÍ K LISTINĚ ZÁKLADNÍCH PRÁV (2007/C 303/02), 2007, s. 29

23. dubna 1986, Sb. rozh. 1986, s. 1339). *Avšak ve všech jiných hlediscích než rozsah se záruky přiznané EÚLP uplatňují v Unii obdobným způsobem.*²⁷

Zásady a principy práva na spravedlivý proces jsou garantovány i na vnitrostátní úrovni, jejichž stěžejními právními dokumenty jsou ústavní zákon č. 1/1993, **Ústava České republiky** (dále též „Ústava ČR“), usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 o vyhlášení **Listiny základních práv a svobod** jako součásti ústavního pořádku České republiky a jiné další zákonné právní předpisy, kterými jsou zejména zákon č. 40/2009 Sb., **trestní zákoník**, zákon č. 141/1961, o trestním řízení soudním (dále též „**trestní řád**“).

Ústava ČR vyjadřuje rozsah soudní moci ve své hlavě čtvrté, které je věnováno 16 článků. V těchto článcích je garantována *nezávislost moci soudní* (neodvolatelnost či nepřeložitelnost soudce proti jeho vůli, neslučitelnost funkce s dalšími vyjmenovanými viz čl. 82), organizační struktura, systém a pravomoci Ústavního soudu České republiky zejména *rozhodování o ústavních stížnostech proti pravomocným rozhodnutím a jiným zásahům orgánů veřejné moci* (viz čl. 87), následně z hlediska dodržování zásad spravedlivého procesu tak, jak jsou garantovány v mezinárodních úmluvách a listinách na ochranu základních lidských práv, je v článku 95 jasně zakotvena vázanost soudců při svém rozhodování nejen zákony, ale i mezinárodními smlouvami, které jsou součástí právního řádu České republiky.

Listina základních práv a svobod (dále též „LZPS“) zakotvuje právo na spravedlivý proces v hlavě páté, zásadním článku č. 36 – „*Každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.*“²⁸ Stejně jako v Listině EU, i zde v čl. 36 odstavci 2 LZPS je dána možnost domáhat se soudní ochrany v případě krácení na svých právech rozhodnutím orgánu veřejné moci a na náhradu škody. V Listině základních práv a svobod jsou zakotvena i další základní práva tvořící celek spravedlivého procesu:

²⁷ Úřední věstník evropské unie, VYSVĚTLENÍ K LISTINĚ ZÁKLADNÍCH PRÁV (2007/C 303/02), 2007, str. 30

²⁸ *Listina základních práv a svobod*, vyhlášena předsednictvem České národní rady dne 16. 2. 1992, ústavní zákon č. 2/1993 ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

Článek 37 - právo odepřít výpověď, **právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány a orgány VS** (tomuto právu je věnována samostatná kapitola č. 3), rovnost účastníků v řízení, právo na tlumočníka.

Článek 38 – nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci, právo na projednání věci veřejně, bez zbytečných průtahů, v přítomnosti dotčené osoby. Dále možnost vůbec dotčené osoby se vyjádřit ke všem prováděným důkazům.

Článek 39 – zde jsou zakotveny dvě základní zásady – nullum crimen sine lege (není trestného činu bez zákona), nula poena sine lege (není trestu bez zákona). Tyto významné zásady chrání každého, na něž se trestní zákon vztahuje, aby mu jednak byly uděleny jen takové tresty, které trestní zákon stanoví a na druhé straně pouze za takové činy, které trestní zákon výslovně za trestné činy označuje.

Článek 40 – jen soud rozhoduje o vině a trestu, presumpce neviny, právo na dostatečný čas a vůbec možnost k přípravě obhajoby a konečně ono zásadní právo hájit se sám nebo prostřednictvím svého obhájce. Právo na přidělení bezplatné pomoci obhájce. Zásada ne bis in idem. Je zde též zakotvena zásada, že trestnost činu se posuzuje v době, kdy byl čin spáchán a zásada zákazu retroaktivity a jejího prolomení jen v případě, že by užití zákona pozdějšího bylo pro pachatele příznivější.

2.3. Charakteristika jednotlivých práv, zásad a principů spravedlivého procesu s ohledem na trestní řízení

Známe již historické příklady popírání práva na spravedlivý proces a historické dokumenty, v nichž se společnost dožadovala jeho ochrany. Představila jsem v předchozí kapitole současné stěžejní právní dokumenty, které právo na spravedlivý proces chrání a také nastínila jednotlivá jeho dílčí práva, která tyto dokumenty obsahují. Abychom však mohli skutečně chápat význam každého práva, které je v těchto dokumentech obsaženo, smysl v nich zakotvených zásad a význam ostatních principů, hlavně pro trestní řízení, považuji za nezbytné pozastavit se blíže nad každým z nich a ukázat takový rozměr, v němž ho chápe dnešní právo a judikatura.

2.3.1. Právo na přístup k soudu

Z pohledu Evropské úmluvy lze vyvodit z čl. 6 právo přístupu k soudu ve věcech, kdy se rozhoduje o občanských právech a závazcích nebo ve věcech trestního obvinění. Evropský soud pro lidská práva (dále též „ESLP“) konstatoval, že ono právo na přístup k soudu musí být náležitě chráněno, jinak bychom nemuseli dostát smyslu ochrany těch procesních zásad, jako jsou veřejnost řízení, rychlost řízení. Proto považujeme toto právo za jedno ze základních záruk spravedlivého procesu.

Pro představu uvádím právní větu z rozsudku ve věci Sporrang a Loennroth v. Švédsko, rozsudek ESLP ze dne 23. 9. 1992, Sbíрка rozsudků a rozhodnutí 2003 - III., „Článek 6 odst. 1 je aplikovatelný tehdy, jestliže jde v rámci vnitrostátního práva o „spor o práva a závazky občanskoprávního charakteru“, tj. jestliže občanské právo nebo závazek je předmětem „skutečného a vážného sporu“.²⁹

Toto právo však není absolutní, lze ho omezit na základě zákona (viz čl. 36 odst. 4 Ústavy). Právo na přístup k soudu v sobě zahrnuje též i právo na podání opravného prostředku. Obě tyto zákonné možnosti mohou být omezeny lhůtami pro podání, omezeny co do správné formy podání a právě i promlčením. Evropský soud pro lidská práva tato porušení zkoumá dle individuálních podmínek konkrétního případu. Například ve věci Trucard vs. Francie stěžovatel nemohl podat odvolání ve své pětidenní zákonné lhůtě, jelikož žil na Tahiti. Bohužel pošta z Tahiti nemá šanci za tuto dobu písemnost doručit. Proto ESLP ve svém rozhodnutí nedává ke škodě, že pošta nebyla schopná doručit rozhodnutí před vypršením lhůty k podání dovolání stěžovateli, a ten zároveň nemá žádnou povinnost žít ve Francii, kam by mu písemnost byla doručena včas.³⁰

K omezení tohoto práva na přístup k soudu uvádím zajímavý Nález Ústavního soudu (**k osvobození od soudního poplatku účastníka ve výkonu trestu**), kdy stěžovatel odsouzený ke čtyřem letům trestu odnětí svobody napadl Ústavní stížností ostatní rozsudky (MS Brno, KS Brno a NS), kterými mu nebyl

²⁹ HUBÁLKOVÁ, Eva. *Přehled judikatury Evropského soudu pro lidská práva: právo na spravedlivé řízení a další procesní práva*. Praha: ASPI, 2006. Přehledy judikatury (ASPI)., s. 94

³⁰ HUBÁLKOVÁ, Eva. *Přehled judikatury Evropského soudu pro lidská práva: právo na spravedlivé řízení a další procesní práva*. Praha: ASPI, 2006. Přehledy judikatury (ASPI)., s. 95

odpuštěn soudní poplatek, který z objektivních důvodů nemohl zaplatit, a bylo mu tak odepřeno právo na přístup k soudu. Ústavní soud se k tomuto vyjádřil ve svém nálezu následovně „*Ústavní soud připomíná, že z práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen "Úmluva") a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen "Listina") plyne závazek státu, aby v jeho právním systému existoval účinný právní prostředek nápravy umožňující domáhat se občanských práv. Z práva na spravedlivý proces tedy plyne "právo na soud" a přístup k němu (viz rozsudek pléna Evropského soudu pro lidská práva ze dne 21. 2. 1975 ve věci Golder proti Spojenému království, stížnost č. 4451/70, § 36). Právo na přístup k soudu však neplatí absolutně. Toto právo lze omezit. Ústavní soud nicméně musí zkoumat, zda omezení práva na přístup k soudu nezasahují do samotné podstaty tohoto práva. Omezení práva na přístup k soudu bude odpovídat zárukám spravedlivého procesu pouze tehdy, pokud vede k legitimnímu cíli a existuje zde přiměřený vztah mezi použitými prostředky a sledovaným cílem (...).*“³¹

Z komentáře k Ústavě a Listině základních práv a svobod lze k tomuto právu nalézt konstatování, že je povinností státu zabránit jakémukoliv zavedení takových opatření, která by mohla ohrozit, nebo dokonce vyloučit uplatnění práva na spravedlivý proces, a to s ohledem na jeho základního hledisko - právo na přístup k soudu. Taková omezující opatření mohou být vysoké náklady, v případě nemajetných osob nemožnost bezplatné pomoci právního obhájce, případně jiné zákonné omezení soudní kontroly nebo její vyloučení. Evropský soud v této souvislosti uvádí „*Splnění závazku vyplývajícího z Úmluvy si někdy může vyžadovat provedení pozitivních opatření ze strany státu*“. Je ponecháno na státu, jaké zvolí prostředky k ochraně spravedlivého procesu, ale je mezi ně chápáno i právo na bezplatnou právní pomoc.³²

Právo na přístup k soudu se pojí neodlučitelně s dalšími právními principy, kterými jsou - rozhodování soudem nestranným a nezávislým a tento musí být zřízen zákonem.

K rozebíranému právu můžeme též zmínit související zásadu zákaz změny rozhodnutí v neprospěch obviněného, neboli „**zákaz reformationis in peius**“.

³¹ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 2. 2018, sp. zn. II. ÚS 3112/17

³² KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 1294 s.

Tímto by mohlo být ohroženo právo na přístup k odvolacímu soudu. Dle komentáře je tuto zásadu nutné vnímat jako určitou garanci svobody odvolacího práva ve vztahu k právu na obhajobu. Z této zásady vyplývá zákaz změny rozhodnutí v kterékoli části výroku, která by představovala pro obviněného zhoršení jeho postavení. Je přitom lhostejné, o jaké otázce (z těch, o kterých se v trestním řízení rozhodovalo), je v daném případě nově rozhodováno. „*Nerespektování zákazu reformationis in peius v oblasti základů trestní odpovědnosti může věc posunout do ústavněprávní roviny, neboť se může zhoršit procesní postavení obviněného, a to jen v důsledku využití odvolacího práva, čímž dojde k porušení práva na spravedlivý proces.*“³³

2.3.2. Neustrannost a nezávislost soudu

Nezávislost rozhodujícího soudu je považována z hlediska jeho odtrženosti od ostatních státních mocí, kterými je moc výkonná a moc zákonodárná. Dle Evropského soudu pro lidská práva se tato nezávislost a neustrannost netýká jen justičního orgánu, ale také takového jurisdikčního orgánu, který je součástí dané struktury obecných soudů. Určité záruky nezávislosti soudu můžeme shledávat již v samotném vnitřním systému, dle kterého se řídí způsob jmenování členů soudu, jak dlouhé mají funkční období, předpisům upravujícím odvolávání soudců a výčet záruk neodvolatelnosti, dalším zákonným opatřením oddělujícím moc soudní od moci výkonné tak, aby nedocházelo k vzájemnému vlivu na rozhodování. Dále můžeme míru neustrannosti a nezávislosti posuzovat z hlediska existence záruk proti tlakům zvenčí.³⁴

K lepší představě uvádím část výroku našeho Ústavního soudu k otázce nezávislosti soudů a jejich rozhodování, kdy stěžovatel vytýkal především rozpor se zásadou nezávislosti soudců: „*Ústava ve vztahu k soudům výše uvedený princip zakotvuje v čl. 81, v němž stanoví, že soudní moc vykonávají nezávislé soudy, a ve vztahu k soudcům v čl. 82 odst. 1 Ústavy, z něhož vyplývá, že soudci jsou při výkonu své funkce nezávislí. Navrhovatel v napadeném ustanovení vidí zásah do*

³³ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 1295

³⁴ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 1396

Ústavou garantované nezávislosti soudů. Je proto namístě se nejprve vypořádat v obecné rovině s touto otázkou. Ústava v čl. 81 hovoří o nezávislosti soudů a v čl. 82 odst. 1 o nezávislosti soudcovského rozhodování. Tyto pojmy spolu úzce souvisí, ale nejsou totožné. Hovoří-li Ústava o nezávislosti soudů, má tím na mysli jejich institucionální nezávislost na moci zákonodárné a výkonné. Jde o ustanovení, které úzce souvisí s ustanovením čl. 2 odst. 1 Ústavy v tom smyslu, že vymezuje vztah moci soudní ke zbývajícím dvěma státním mocím. Naproti tomu, hovoří-li v navazujícím ustanovení o tom, že soudci jsou při výkonu své funkce nezávislí, má tím na mysli vlastní rozhodovací činnost soudu. Toto rozlišení není bez významu. Pokud by navrhovatel měl na mysli porušení zásady nezávislosti soudů, mířil by svým návrhem na institucionální vytváření soudu jako orgánu soudní moci, v němž by spatřoval převažující vliv některé z obou zbývajících základních mocí, a tudíž porušení rovnováhy mezi nimi, která je základním principem dělby moci. Z obsahu návrhu však nic takového nevyplývá. Ten totiž směřuje proti ustanovení zákona o soudech a soudcích, které dává pravomoc soudu zasáhnout do vedení procesu jiným, podřízeným soudům. V této zákonem vytvořené možnosti spatřuje, jeho slovy řečeno, "rozpor se zásadou nezávislosti soudu, založenou čl. 6 bod 1 Úmluvy a čl. 36 odst. 1 Listiny". Z pohledu Ústavy mu však jde o nezávislost soudního rozhodování.

Princip nezávislosti soudní moci obsahuje v sobě celou řadu aspektů, jež ve svém úhrnu mají vytvořit předpoklady pro to, aby soudy mohly plnit své úkoly a povinnosti zejména v oblasti práv a svobod člověka a občana. Pro splnění podmínky nezávislosti je nezbytné, aby soud mohl opřít svá rozhodnutí o svůj vlastní svobodný názor na fakta a na jejich právní stránku, aniž by měl jakýkoli závazek vůči stranám nebo veřejným orgánům, a aniž by jeho rozhodnutí podléhalo přezkoumání jiným orgánem, který by nebyl stejně nezávislým v uvedeném smyslu.

Ústavní garance soudcovské nezávislosti znamená, že nikdo není oprávněn zasahovat do řízení před soudem a do soudního rozhodování. Zákon o soudech a soudcích v § 79 tuto zásadu vyjadřuje tak, že soudci jsou při výkonu své funkce nezávislí a jsou vázáni pouze zákonem. Jsou povinni vykládat jej podle svého nejlepšího vědomí a svědomí a rozhodovat v přiměřených lhůtách bez průtahů, nestranně a spravedlivě a na základě skutečností zjištěných v souladu se zákonem. Nezávislost a nestrannost soudců nesmí nikdo narušovat. Nezávislost

soudcovského rozhodování není proto pojmem absolutním, ale naopak relativním, neboť soudce při svém rozhodování nemůže postupovat libovolně, ale v mezích zákona, který ovšem, a v tom má navrhovatel pravdu, musí být v souladu s ústavním pořádkem. Ostatně, pokud by existovala nezávislost absolutní, působila by kontraproduktivně, neboť by spíše znesnadňovala rozhodnutí, než aby je umožnila. Soudcovská nezávislost má tedy své meze. Vázanost zákonem ovšem neznamená závislost na legislativě. Ve vztahu k zákonodárné moci je soudce rovněž nezávislý. Nezávislost soudce na legislativě znamená, že zákonodárné moci je zapovězeno vykonávat přímý vliv na rozhodování konkrétních případů v průběhu běžícího řízení. To ovšem nebrání zákonodárné moci, ale naopak je to její hlavní úloha, aby stanovila pravidla a postupy, které budou soudci při realizaci práva aplikovat.“³⁵ Takto nádherně vymezil pojem nezákonnosti Ústavní soud z mnoha úhlů náhledu na něj.

Snaha o zajištění nezávislosti soudů a soudců byla též vyjádřena Valným shromážděním OSN, jež přijalo roku 1985 Základní principy a zásady nezávislosti soudnictví, kde jsou ve 20ti člancích vyjádřené jasné principy a požadavky, kterými lze nezávislou soudcovskou moc zajistit.³⁶

Dalším požadavkem, aby bylo dosaženo spravedlivého procesu, je **nestrannost** soudců. Sice úzce souvisí s nezávislostí, ale není to synonymem. Nestrannost soudců je totiž otázkou hlavně podjatosti a jejich předsudků v jimi rozhodovaných věcech. EKLP se vyjádřila v jím rozhodnutém případě o částečné nepřijatelnosti *Bramelie a Malmstöm vs. Švédsko* tak, že nezávislost soudu je základním institucionálním předpokladem nestrannosti.

Dle autora V. Šimíčka je nestrannost soudce především subjektivní kategorií, jež vyjadřuje vnitřní vztah soudce k projednávané věci v širším smyslu, což je především záležitostí odpovědnosti a svědomí samotného soudce.³⁷

Je namístě rovněž připomenout, že cílem Úmluvy i Listiny je ochrana práv, která nejsou teoretická a iluzorní, nýbrž praktická a účinná. S ohledem na to, jak významné místo zastává právo na spravedlivý proces v demokratické společnosti,

³⁵ Nález Ústavního soudu České republiky, č. 60/04 ze dne 28.4.2005 (č. 264/2005 Sb.)

³⁶ MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. s.150

³⁷ *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Komentáře (Wolters Kluwer ČR), s. 982

se tento vůdčí princip Úmluvy a Listiny týká rovněž práva na přístup k soudu (viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28. 10. 1998 ve věci Ait-Mouhoub proti Francii, stížnost č. 22924/93, § 52). Bylo by neslučitelné s čl. 6 odst. 1 Úmluvy a čl. 36 odst. 1 Listiny, aby stát mohl odejmout soudům pravomoc rozhodovat o celé množině občanskoprávních žalob nebo aby se mohl zbavit veškeré odpovědnosti vůči určitým skupinám osob.

2.3.3. Přiměřená délka řízení

Toto právo je jedním z nejčastěji porušovaných zásad spravedlivého procesu. Právě délka řízení může mít vliv na nejrůznější další okolnosti dotčené osoby. V trestním řízení je význam délky řízení ještě vážnější. Doba mezi spácháním trestného činu a pravomocným odsuzujícím rozsudkem, kterým je viníkovi uložen například nejtěžší trest, a to trest odnětí svobody, se může zcela vyjmout zamýšlenému účelu onoho uloženého trestu. Odsouzený může za delší dobu zcela změnit životní styl v pozitivním smyslu, může nepochybně založit svou rodinu, nebo naopak očekávat tragické události v jeho rodinných kruzích. Zkrátka jeho život se může posunout o několik životních etap dále. Pak je uložený trest odnětí svobody takovému obviněnému zcela v nepoměru k uloženému trestu odnětí svobody v co možná nejkratší době od spáchání trestného činu. Vůči odsouzenému, jenž byl odsouzen ve svém životě poprvé, a který vedl např. od spáchání zločinu řádný život, bude trest mnohem brutálnější zásahem do jeho života a života jeho blízkých, než trest uložený v co možná nejkratší době po spáchání trestného činu.

Na druhé straně můžeme na tento požadavek vyřešení sporů v co možná nejkratší době bez zbytečných průtahů pohlížet z hlediska nevinného člověka. Takový očekává samozřejmě dle čl. 6 Úmluvy, i dle čl. 38 odst. 2 Ústavy ČR spravedlivý a řádný proces, očekává řádnou soudní ochranu svých práv, která je mu zmiňovanými právními prameny zaručena, a to hned několikrát. Je povinností státu, aby vykonával svoji funkci spravedlivého soudce tak, aby zajistil všem občanům dodržování principů obsažených právě v čl. 6 Úmluvy a jejich respektování. Jakékoliv průtahy by neměly působit stěžovatelům škody či újmy, jelikož právem od státu očekávají právě rychlost řízení v přiměřené době,

přirozeně chtějí mít jistotu, zda dané právo je jim přiznáno či nikoli. K tomuto J. Chmelík uvádí, že „*podle ustálené judikatury ESLP by nemělo projednání určité věci soudem - s výjimkou věcí mimořádně komplikovaných - trvat víc než tři roky. Tato lhůta je v ČR běžně i několikanásobně překračována. V trestním řízení tato nepřiměřená délka vyvolává otázku, zda řízení, která trvají více než deset let, jsou ještě účelná a zda trest, který je po řadě let ukládán obviněnému, má smysl a plní svůj účel.*“³⁸

Na rychlost řízení je potřeba pohlížet i s náležitou opatrností. Soud musí dopřát oběma stranám jejich procesní práva, dodržet zásady spravedlivého procesu, a právě snaha o vyřízení konkrétní věci v co možná nejkratší době nesmí jít na úkor spravedlnosti. Spor musí být projednán s náležitou péčí, musí být vynaloženo takové úsilí, aby měl soudce čisté vlastní svědomí o zjištění materiální pravdy.

Tyto výše popsané momenty jsou zdárně vyjádřené též v rozsudku ESLP ve věci Dobroshenko vs. Ukrajina „*Pozdní spravedlnost může znamenat odepřenou spravedlnost, nelze ale přehlížet též druhou stranu téže mince – spravedlnost uspěchaná je spravedlnost pohřbená: spravedlivý proces nesmí být obětován v zájmu zajištění rychlosti trestní spravedlnosti.*“³⁹

V civilních řízeních je délka procesu závislá na chování stran. Ovšem ani tento fakt nemůže soudce zbavit povinnosti dbát na vyřízení věci v přiměřené době. Avšak je k tomu nezbytná také součinnost obou stran řízení.

2.3.4. Veřejnost řízení

Tato zásada představuje významnou ochranu spravedlivého procesu, jelikož brání možným utajovaným jednáním a možným spekulacím, což se v minulosti právě stávalo. Je zakotvena v čl. 6 Úmluvy, v Listině EU a v Listině

³⁸ CHMELÍK, J. *Obhajoba a spravedlivý proces*. In: Sborník příspěvků z konference dne 10. 3. 2016 "Trestně právní a kriminalistické aspekty dokazování", VSFS, Praha 2016

³⁹ MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. s. 295 Rozsudek ESLP, Dobroshenko vs. Ukrajina, ze dne 12. 4. 2011, stížnost č. 1328/04

základních práv a svobod ČR čl. 38 odst. 2 „každý má právo, aby jeho věc byla projednána veřejně...“⁴⁰

Na veřejné projednání věci má účastník daného řízení právo, pokud se neaplikuje ani jedna z výjimek dle druhé věty v článku 6 odst. 1 Úmluvy. Tento článek jasně vymezuje, kdy je možné veřejnost či tisk vyloučit. Tuto možnost zavádí v případech, kdy by veřejnost a tisk mohla být na újmu zájmům spravedlnosti. Vyloučení může být buď na celou dobu řízení nebo jeho části, a to v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti, nebo pokud to vyžadují zájmy nezletilých dětí či ochrana soukromého života účastníků.⁴¹

Někdy by mohla veřejnost řízení ohrozit právo na ochranu soukromého života, a to nejen účastníků, ale i osob na řízení nezúčastněných. Jak uvádí B. Repík „jde-li o trestní řízení, veřejnost může být vyloučena v zájmu ochrany soukromého života poškozeného nebo svědka, ale též obviněného samotného, zejména jde-li o mladistvého. K problematice lze přistupovat z hlediska omezení práva na veřejné projednání věci podle článku 6 odst. 1, ale též z hlediska práva dotčené osoby na soukromý život podle článku 8 Úmluvy. V obou případech půjde o zvážení dvou proti sobě stojících zájmů.“⁴²

Stejně tak v sobě toto právo zahrnuje i vyhlášení rozsudku veřejně. I zde je možnost úvahy soudu, jak bude rozsudek přesně vyhlášen. Není totiž za veřejné vyhlášení považována pouze forma, kdy je rozsudek přečten při veřejném jednání. O veřejné vyhlášení se jedná totiž i tehdy, když je rozsudek uložen v kanceláři příslušného soudu a komukoliv zpřístupněn. Stejně tak je-li umožněno pořizovat z něj kopie. ESLP ve své judikatuře přímo neshledává v čl. 6 Úmluvy povinnost vylašovat veřejně rozsudek na všech stupních soudního řízení. Tak například pokud se jedná o zamítavý rozsudek kasačního soudu, je možné tento rozsudek, který na věci vlastně nic nezměnil, uložit v kanceláři soudu k nahlédnutí či případnému pořizení kopií, pokud byl rozsudek předchozího soudu nižší instance řádně veřejně vyhlášen.

⁴⁰ *Listina základních práv a svobod*, vyhlášena předsednictvem České národní rady dne 16. 2. 1992, ústavní zákon č. 2/1993 ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

⁴¹ Čl. 6 odst. 1, Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, Řím, 4.XI.1950, v platném znění

⁴² REPÍK, Bohumil. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha: Orac, 2002. Výběrové texty. s. 138

2.3.5. Rovnost zbraní

Ze základní myšlenky demokratické společnosti, kde si jsou „všichni lidé rovni“ můžeme odvozovat (z historického pohledu) moderní zásadu Rovnost zbraní. Tato zásada dopadá na jakýkoliv typ řízení, avšak **největší důraz na její dodržování je v řízení trestním**, jelikož právě v tomto typu řízení lze nespravedlivými zásahy státní moci do lidských životů napáchat dotyčným osobám nejvážnější škody na životě, které jsou nedocenitelné.

Určitě je potřeba udržet rovnost stran a naplnění legitimního očekávání spravedlivého procesu. Každá ze stran by měla dostat stejnou dostatečnou možnost hájit své zájmy a pozornost spravedlivého soudu, ostatně o tom hovoří §2 odst. 5 TŘ „...**V řízení před soudem státní zástupce a obviněný mohou na podporu svých stanovisek navrhopvat a provádět důkazy.**“⁴³ Že spravedlnost spočívá právě v „rovnosti“ věděl už i Aristoteles. Rovnost je postavena na zásadě kontradiktornosti, tedy obě strany mají možnost vyjadřovat se k prováděným důkazům, účastnit se jich (např. výslechy svědků v přípravném řízení) apod. Jak uvádí doktor Repík ve své publikaci - proces je spor, ve kterém se bojuje především slovem, kontradiktorní diskusí, a v tomto ohledu musejí mít strany sporu „rovné zbraně“. Obě strany musí mít stejnou možnost mluvit, každé musí být dána stejná možno obhajovat vlastní tvrzení. Tedy **zásada kontradiktornosti řízení je nesporně spojena se zásadou rovnosti zbraní**. Též je se zásadou rovnosti zbraní spojena zásada audiatur et altera pars, která znamená povinnost vyslyšet obě strany.⁴⁴

Je nutné zde zmínit také **druhé hledisko** na zásadu rovnosti zbraní. Nejde totiž jen o dodržení rovných procesních práv oběma stranám řízení před soudem, aby nebyla ani jedné straně upřena možnost hájit své zájmy a vyjadřovat se ke všem důkazům. Z jiného pohledu totiž tato zásada také znamená, že osoby, proti nimž se trestní řízení vede, budou souzeny **stejnými soudy, budou jim kladené stejné tresty ve stejných věcech bez diskriminace nebo jiných nadřování** a privilegií „vybraným“ jedincům. Je také potřeba pamatovat na to, aby byla

⁴³ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

⁴⁴ REPÍK, Bohumil. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha: Orac, 2002. Výběrové texty, s 145

zajištěna rovná možnost obhajoby všem občanům na daném území bez ohledu na jejich rozdílné finanční zajištění.

2.3.6. Presumpce nevinny

V právním řádu České republiky je tato významná zásada zakotvena v Listině základních práv a svobod, v čl. 40: „(1) Jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy. (2) Každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, je považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu nebyla jeho vina vyslovena.“⁴⁵ Ústavní soud se vyjádřil k chápání této zásady ve svém usnesení o ústavní stížnosti: „*V této souvislosti považuje Ústavní soud za nutné podotknout, že trestní stíhání je zásahem do osobní svobody, spojeným s určitým omezením práv, avšak ve svém důsledku se tak musí stát pouze z důvodů a způsobem, který stanoví zákon. Právě proto mezi základní zásady trestního řízení patří presumpce nevinny, která kompenzuje toto omezení i v rámci přípravného řízení. Prokázání viny obviněného je možné pouze na základě nepochybně zjištěných skutečností za použití procesních prostředků, které trestní řád umožňuje proti obviněnému použít. Stejně tak obviněný může na svoji obranu uplatnit všechna práva, která mu dává trestní řád, zejména pak práva stanovená v § 33 tr. ř. Pokud se obviněný dovolává svých práv a svobod v průběhu vyšetřování, má rovněž podle § 67 tr. ř. právo kdykoliv žádat státního zástupce, aby byly odstraněny závady v postupu vyšetřovatele.*“⁴⁶

Trochu odlišně je vnesena zásada presumpce nevinny v článku 6 odst. 2 Úmluvy, a to v tomto znění: „*Každý, kdo je obviněn z trestného činu, se považuje za nevinného, dokud jeho vina nebyla prokázána zákonným způsobem.*“⁴⁷

Výklad Listiny a Úmluvy EU není stejný, Listina tuto presumpci nevinny vztahuje na každého, proti němuž je vedeno trestní řízení. Ovšem Úmluva vnímá zásadu presumpce nevinny ve výrazně širším pojetí. Je v ní totiž zahrnut každý, kdo

⁴⁵ Cit. Čl. 40 odst. 1, *Listina základních práv a svobod*, vyhlášena předsednictvem České národní rady dne 16. 2. 1992, ústavní zákon č. 2/1993 ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

⁴⁶ Usnesení Ústavního soudu České republiky z 14. Června 1995, sp. zn.: IV.ÚS 12/95

⁴⁷ Čl. 6 odst. 2, Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod uveřejněná pod č. 209/1992 Sb.

je obviněn z trestného činu, tedy za určitých okolností jsou to i obvinění z přestupku, správního deliktu, disciplinárního deliktu, atp., ale pachatelům obviněným z jiných mimotrestních deliktů není presumpce nevinny zaručena vůbec.

Dalším znakem svědčícím o odlišnosti chápání institutu presumpce nevinny je stanovení konce aplikace presumpce nevinny. Listina základních práv a svobod totiž tento moment chápe vyslovením pravomocného odsuzujícího rozsudku. Úmluva tento moment vidí prokázáním viny zákonným způsobem. Je to zřejmě z důvodu, že Úmluva musí zohledňovat úpravu vnitrostátních právních řádů zavázaných států, kde je možné ukončit řízení uznáním viny. „Ústava Malty obsahuje formulaci, že osoba obviněná z trestného činu se považuje za nevinnou, dokud její vina nebyla prokázána nebo dokud vinu neuznala.“⁴⁸

S touto zásadou úzce souvisí i známá zásada „**in dubio pro reo**“ - tedy v nejasnostech ve prospěch obviněného. Proto v rámci zásady vyhledávací je podstatou nalézt stav, o němž nejsou důvodné pochybnosti. V opačném případě se totiž aplikuje právě zásada *in dubio pro reo*. Jak uvádí D. Císařová „*Rozhodnutí ve prospěch obviněného mohou odůvodnit jen rozumné pochybnosti o vině, tj. takové, které se opírají o určité okolnosti případu a které připouštějí jiné konkrétní vysvětlení případu, a to ve prospěch obviněného. Vzniknou-li takové pochybnosti o vině, je povinností soudu je odstranit novými důkazy, a nepodaří-li se to, rozhodnout ve prospěch obviněného. Ve prospěch obviněného nemůže být vykládána pochybnost nahodilá, která při důkladném rozboru věci odpadne.*“⁴⁹

„Uplatnění zásady **presumpce** nevinny a z ní vyvozené zásady **in dubio pro reo** je tedy namístě, pokud soud po vyhodnocení všech v úvahu přicházejících důkazů dospěje k závěru, že není možné se jednoznačně přiklonit k žádné ze skupiny odporujících si důkazů, takže zůstávají pochybnosti o tom, jak se skutkový děj odehrál. Zároveň ale Ústavní soud zdůrazňuje, že pokud soud po vyhodnocení důkazní situace dospěje k závěru, že jedna ze skupiny důkazů je pravdivá, že její věrohodnost není ničím zpochybněna, a úvahy vedoucí k tomuto závěru zahrne do

⁴⁸ REPÍK, Bohumil. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha: Orac, 2002. Výběrové texty., s. 175

⁴⁹ FENYK, Jaroslav, Tomáš GRIVNA a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Trestní právo procesní*. 6., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 106

*odůvodnění svého rozhodnutí, nejsou splněny podmínky pro uplatnění zásady "v pochybnostech ve prospěch", neboť soud tyto pochybnosti nemá.*⁵⁰

2.3.7. Ne bis in idem

Tato zásada znamená zákaz dvojího stíhání pro stejný skutek. Tuto zásadu máme v právním řádu České republiky zakotvenou jak v Listině základních práv a svobod, tak i v zákoně č. 141/1961, trestní řád § 11 odst. 2. Spolu s ostatními principy a zásadami **tvoří neodmyslitelnou část spravedlivého procesu v trestním řízení.**

V Listině, v článku 40 odst. 5. se hovoří o **zákazu trestního stíhání za čin**, pro který byl někdo dříve pravomocně odsouzen nebo zproštěn obžaloby. V **trestním řádu** se však v § 11 odst. 3 uvádí, že týká-li se důvod trestního stíhání za čin, pro nějž byl kdokoliv již buď pravomocně odsouzen, nebo zproštěn obžaloby **jen některého z dílčích útoků pokračujícího trestného činu**, nebrání to, aby se ohledně zbylé části takového činu konalo trestní stíhání. Komentář se s tímto problémem vyrovnává takto: *„Vyjde-li se z předpokladu, že smyslem a účelem ústavní zásady ne bis in idem je zabránit opakovanému stíhání trestně odpovědné osoby za stejné faktické jednání, pak lze ve specifickém případě pokračujícího trestného činu ztotožnit Listinou používaný pojem „čin“ s pojmem „dílčí útok“ a výkladové potíže mizí.*⁵¹

V této zásadě shledáváme překážku zahájení trestního stíhání tzv. res iudicata, neboli věc již rozsouzenou. Význam těchto zásad spočívá v poskytnutí právní jistoty tomu, kdo byl již pravomocným rozsudkem odsouzen za spáchaný trestný čin nebo zproštěn viny, že nebude za tentýž čin proti němu zahájeno nové trestní stíhání. Tato zásada je naplněna po využití všech řádných opravných prostředků, znamená závaznost rozsudku. Zákon připouští pouze ve výjimečných případech a za určitých okolností tzv. mimořádné opravné prostředky, kterými lze pravomocný rozsudek znovu otevřít a to formou dovolání § 265a TŘ, podání stížnosti při porušení zákona § 266 TŘ nebo formou obnovy řízení § 277 TŘ a dalších. Důsledkem tedy je, že daná osoba nemůže být pro tentýž skutek trestně

⁵⁰ Usnesení Ústavního soudu ze dne 28. listopadu 2017, sp. zn. II.ÚS 3608/17

⁵¹ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině. 2.*, rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 1398

stíhaná ať už pro překážku *res iudicata* – tedy věci rozhodnuté, tak pro překážku zásady „*ne bis in idem*“, tedy „ne dvakrát za tentýž čin“.

2.3.8. Právo na přiměřený čas a možnost k přípravě své obhajoby

Může být poněkud složitější najít rovnováhu mezi poskytnutím přiměřeného času na přípravu své obhajoby a zároveň vyjít vstříc právu na přiměřenou dobu trvání řízení. Jak bylo naznačeno v kapitole 2.3.3., délka řízení musí být na jedné straně natolik krátká, aby ovšem nebyla však příliš ukvapená a neměla vážný dopad na zjišťování skutečností a získávání důkazů, tedy neohrozila spravedlnost daného řízení. Řízení musí být provedeno skutečně s náležitou péčí, trestně stíhané osobě musí být poskytnut potřebný dostatečný čas, který skutečně efektivně využije, a jenž potřebuje pro obstarání podkladů vlastní obhajoby. Na druhé straně nesmí být délka řízení příliš dlouhá, ba dokonce v žádném případě nesmí jít o zbytečné průtahy řízení, jako např. strategické natahování řízení pro jiný účel, než je skutečně nalezení materiální pravdy.

Kolik času obviněný potřebuje k přípravě své obhajoby, může vycházet z několika hledisek, například to spočívá už ve složitosti případu. Složitější situace sebou často přináší mnohem větší časovou náročnost. Dále je potřebný čas k obhajobě odvislý od fáze řízení, v níž se obviněný nachází. Určitě bude potřebná jiná časová délka u přípravy k hlavnímu líčení v prvním stupni, než u přípravy odvolání. Dále potřebnou časovou dotaci můžeme usuzovat dle toho, zda se obviněný hájí sám nebo má svého obhájce.

Možnost k přípravě obhajoby je spatřována z hlediska Úmluvy i francouzské deklarace a dalších dokumentů chránících spravedlivý proces v právu na přístup k advokátovi a tak přípravě své obhajoby. Zejména pro osoby omezené na svobodě toto právo představuje možnost komunikace a styku s jeho obhájcem způsobem zajišťujícím soukromí od třetích osob (ostatních vězňů nebo dozorců, úředníků apod.). Z tohoto práva nepochybně plyne i právo na necenzurovanou písemnou korespondenci mezi obhájcem a obviněným a možnost k přípravě obhajoby by neměla být omezena ani maximálním počtem týdenních hodin kontaktu obhájce s obviněným. Obviněnému musí být dopřáno i právo na přístup ke všem dokumentům svědčícím v jeho prospěch, lze hovořit i o vyšetřovacím spisu. Právo na obhajobu a vůbec možnost k její přípravě úzce

souvisí s již zmíněnou zásadou rovnosti zbraní (kap. 2.3.5.), podle níž orgány činné v trestním řízení musí poskytnout spis obviněnému a zaručit tak, že nebudou tajit žádné důkazy.

3. Právo na obhajobu, jako stěžejní záruka spravedlivého procesu

„Smyslem lidskoprávních zásad nalézajících své vyjádření v právu na obhajobu je zabezpečit, aby byly v trestním řízení objasněny všechny významné okolnosti, svědčící nejen v neprospěch, ale i ve prospěch obviněného, a aby orgány činné v tomto řízení ke všem těmto okolnostem náležitě přihlédly. Tak se má zajistit, aby nevinný nebyl odsouzen, aby viník byl odsouzen jedině za to, co skutečně spáchal, a aby mu byl uložen spravedlivý a zákonný trest.“

Nález Ústavního soudu ČR, ze dne 4. prosince 2017

V této kapitole bude blíže rozebráno jedno z poměrně nejdůležitějších práv mající značný význam pro spravedlivý proces a tvořící takřka jeho podstatu. Velmi úzce se totiž pojí se starou zásadou *audiatur et altera pars*, nebo-li zásada *vyslyšet i druhou stranu*. Tato zásada v sobě celkem logicky nese podmínku pro spravedlivé posouzení sporné věci.⁵²

Jak bylo popsáno v kapitole 2.1., v historickém období se právo na obhajobu poměrně razantně potlačovalo, bylo na obviněného pohlíženo se zcela jinými úvahami, než se na něj hledí dnes. Až postupně společnost vydobila takto zásadní a významná práva a až postupně výkonná moc, resp. moc soudní, měnila své úhly pohledu na obě strany sporu a uznala, že pokud má mít svou podstatu, musí chránit spravedlivý proces. A pro zachování spravedlnosti soudu je právo na obhajobu ve svém celkovém obsahu to nejpodstatnější.

Dle Úmluvy EU, LZSP i Listiny EU a jiných dalších literárních zdrojů lze na právo na obhajobu hledět jako na právo skládající ze s těchto tří složek:

- (1) Tak zaprvé je to **právo na obhajobu samotnou osobou**, proti níž je vedeno trestní řízení.⁵³, blíže kapitola 3.1.
- (2) Za druhé můžeme shledávat smysl **práva na obhajobu i v práci orgánů činných v trestním řízení**, které jsou povinny dle zákona č. 141/1961 Sb., trestního řádu §1 odst. 5 postupovat tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o

⁵² CHMELÍK, J. *Obhajoba a spravedlivý proces*. In: Sborník příspěvků z konference dne 10. 3. 2016 "Trestně právní a kriminalistické aspekty dokazování", VSFS, Praha 2016

⁵³ CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). 128 s.

němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí.⁵⁴ Je z toho zřejmé, že **orgány činné v trestním řízení musí objasnit skutečnosti svědčící jak proti obviněnému, tak svědčící i v jeho prospěch a sbírat pro objasnění skutečností důkazy i bez návrhu stran.** Dokonce ani doznání nezbavuje orgány činné v trestním řízení povinnosti přezkoumat podstatné okolnosti případu. „*Právo hájit se sám a současně povinnost orgánů činných v trestním řízení činit vše proto, aby obviněná osoba mohla svá obhajovací práva uplatnit, je naukou označováno jako **materiální obhajoba***“⁵⁵

- (3) třetí složkou je pro účelné zajištění obhajoby osoby, proti níž je vedeno trestní řízení **právo mít obhájce.** Orgány činné v trestním řízení zjišťující materiální pravdu jsou vyškolení profici, kteří se ve svém oboru pohybuji denně a neustále jsou vzděláváni. Je jim dána povinnost tuto materiální pravdu objasnit. Stejnou možnost musí mít i obviněný, který si může právě vzít vlastního obhájce, aby dokázal svá práva účinně využít. Obhájcem je tedy též osoba vzdělaná v oblasti práva a hájí zájmy obviněného. Je zde tedy nastavena určitá rovnováha, právo mít obhájce je bezesporu jedno z nejdůležitějších práv a označováno jako formální obhajoba.⁵⁶

K dokreslení představy uvádím úryvek z Nálezu ÚS „*Právo na obhajobu prostřednictvím obhájce zabezpečuje účinnost ostatních záruk předvídaných čl. 6 Úmluvy a představuje klasický příklad takových práv, u nichž se vyžaduje zvláštní ochrana standardu "vědomého a rozumného vzdání se práva". Před tím, než z chování účastníka může být vyvozeno, že se takového práva vzdal, **musí být zřejmé, že mohl rozumně předvídat, jaké důsledky jeho jednání může mít.** Je třeba též zohlednit, zda se obviněný vzhledem k okolnostem nebo svým osobním charakteristikám nenacházel ve zranitelném postavení (např. z důvodu negramotnosti a neznalosti úředního jazyka).*“⁵⁷

⁵⁴ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

⁵⁵ CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). 128 s.

⁵⁶ CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). s. 129

⁵⁷ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 22.3.2016, I.ÚS 469/16

3.1. Práva obhajoby osoby, proti níž se trestní řízení vede

Každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, má právo hájit se sám. Toto právo vyplývá ze znění § 13 odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., trestního řádu, kde je uvedeno „*Ten, proti němuž se trestní řízení vede, musí být v každém období řízení vhodným způsobem a srozumitelně poučen o právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby a o tom, že si též může zvolit obhájce; všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny umožnit mu uplatnění jeho práv.*“⁵⁸ Toto právo je provázeno celým trestním řízením, je tedy přiznáno osobě podezřelé, obviněné, obžalované i odsouzené.

Smyslem tohoto práva je umožnit dotyčné osobě, proti níž je vedeno trestní řízení, aby mohla chránit své zájmy a svá práva a využívat je tak, jak jí jsou právem přiznána, jde o **podstatnou záruku spravedlivého procesu**. Je potřeba, aby tato osoba měla možnost chránit svou nevinu popřípadě hájit pouze takové skutky, které se skutečně staly. Nikoli aby jí byly přisuzované další činy, které již nespáchala. Tedy chránit a dbát na zjištění takového skutkového stavu, který se zakládá na pravdě, u níž zároveň není možná jiná verze a důvodné pochybnosti.

Právo na obhajobu je ve vnitrostátním právním řádu zaručeno Listinou základních práv a svobod v čl. 40 odst. 3. Tento článek dopřává tomu, proti němuž je vedeno trestní řízení však více procesních práv, a to zejména:

- *Právo na poskytnutí času a možnost k přípravě obhajoby,*
- *Právo na obhajobu osobní nebo prostřednictvím obhájce,*
- *Právo na ustanovení obhájce soudem v případě, že si ho nezvolí, ačkoli podle zákona ho mít musí,*
- *Právo na bezplatnou pomoc obhájce v případech stanovených zákonem,*
- *Právo na odepření výpovědi*⁵⁹

⁵⁸ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

⁵⁹ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 1392 s

3.1.1. Právo vyjádřit se ke všem skutečnostem

Rozeberu zde první větu § 33 odst. 1 TŘ, kde je obviněnému přiznáno jednak právo vyjadřovat se ke všem skutečnostem, ovšem jen těm, které se mu kladou za vinu a též má právo vyjadřovat se ke všem důkazům týkajících se těchto skutečností. Je zde také zmíněno jeho právo nevypovídat. S tímto se nepochybně pojí povinnost OČTŘ danou osobu o jeho právech poučit a poskytnout mu plnou možnost svých práv využít. Tato povinnost se vztahuje na všechna stadia trestního řízení, tedy už i na fázi vyšetřovací.

Osoba, proti níž se trestní řízení vede, tedy musí být nejen řádně a správně poučena o svých právech a také mít možnost je plně využít, ale dále musí být též hlavně seznámena s tím, co je jí vlastně kladeno za vinu, aby se mohla danému obvinění vůbec bránit. „*Výrok usnesení o zahájení trestního stíhání, který sepisuje policejní orgán, musí obsahovat popis skutku, ze kterého je tato osoba obviněna, aby nemohl být zaměněn s jiným, zákonné označení trestného činu, který je v tomto skutku spatřován; obviněný musí být v usnesení o zahájení trestního stíhání označen stejnými údaji, jaké musí být uvedeny o osobě obžalovaného v rozsudku (§ 120 odst. 2). V odůvodnění usnesení je třeba přesně označit skutečnosti, které odůvodňují závěr o důvodnosti trestního stíhání*“.⁶⁰

Toto právo, aby mohlo být řádně realizováno, v sobě zahrnuje též další jiná práva, např. **právo na tlumočnicka** (§ 2 odst. 14), pokud by třeba svému obvinění neporozuměl. Dále je k jeho umožnění též zakotveno **právo nahlížet do spisů**, možnost pořizovat si z nich kopie či výpisky.

3.1.2. Právo uvádět okolnosti a důkazy sloužící k vlastní obhajobě

Toto právo, též zajišťující obviněnému spravedlivý proces jeho řízení, je podpořeno i ve znění § 92 odst. 2 TŘ, kde je obviněnému dána možnost vyjádřit se podrobně k obvinění, vylíčit souvisle skutečnosti a okolnosti související s případem, které jsou způsobilé jeho obvinění zeslabit nebo vyvrátit a podložit je důkazy. Není zde kladena povinnost obviněného veškeré skutečnosti a důkazy

⁶⁰ VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. V Praze: C.H. Beck, 2014. Praktická knihovna (C.H. Beck). s. 5,6

uvést, obviněnému je dána možnost, které lze využít, popřípadě si důkazy a jiná svá podpůrná tvrzení může nechat ze strategických důvodů na pozdější fázi, jelikož v trestním řízení neplatí zásada koncentrační, jako v řízení civilním. Pro předložení důkazů na svou obhajobu je nezbytné stejně též **právo vyhledat důkazy**, viz dikce § 89 odst. 2 „*Za důkaz může sloužit vše, co může přispět k objasnění věci, zejména výpovědi obviněného a svědků, znalecké posudky, věci a listiny důležité pro trestní řízení a ohledání. Každá ze stran může důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout. Skutečnost, že důkaz nevyhledal nebo nevyžádal orgán činný v trestním řízení, není důvodem k odmítnutí takového důkazu.*“⁶¹

3.1.3. Právo podávat návrhy a žádosti

Jde tak trochu o naplnění zásady rovnosti zbraní. Stejně, jako OČTŘ mají právo zajistit veškeré důkazy svědčící jak ve prospěch, tak i v neprospěch obviněného, může i obviněný nebo jeho obhájce **podávat návrhy na provedení důkazů** a požadovat po orgánech činných v trestním řízení, aby jejich činnost směřovala ke zjištění skutkového stavu případu bez důvodných pochybností. Strana obhajoby může předkládat i takové důkazy, které si OČTŘ samy neopatřily. V hlavním líčení lze navrhnout výslechy svědků či znalců a pak je na úvaze soudu, zda takové provedení důkazů připustí. Za určitých okolností je totiž možné, aby soud navrhovanou výpověď nepřipustil, a to zejména pokud se jedná o výslech osoby mladší patnácti let, osoby nemocné a podobně. Pokud navrhují obě strany, tedy obviněný či jeho obhájce a státní zástupce, výslech stejného svědka či znalce, rozhodne soud o tom, která ze stran výslech provede.

Osoba, proti níž je vedeno trestní řízení může dále podávat **návrhy na způsob rozhodnutí**, a to již od přípravného řízení, pakliže je k tomu opodstatněný důvod, tedy plynoucí z již provedených důkazů. Může podat návrh na postoupení věci k jinému orgánu, navrhnout zastavení trestního stíhání popř. i jeho přerušeni, dle § 235 odst. 3 má právo mluvit poslední, dle § 216 je též obžalovanému přiznáno právo na ústní závěrečný projev, v němž může své návrhy učinit. V závěru je zde nezbytné zmínit právo obviněného podávat návrhy a žádosti, jež

⁶¹ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

se týkají postupu řízení. Patří mezi ně zejména návrh na propuštění z vazby, návrh na přezkoumání postupu policejního orgánu, žádost o odročení hlavního líčení, žádost o navrácení lhůty, námitky podjatosti, a jiné.⁶²

Dále je nepochybně zaručeno osobě, proti níž je vedeno trestní řízení, **podávat opravné prostředky**. Je to další dílčí právo zaručující dotyčné osobě domáhat se spravedlivého procesu, pakliže se důvodně domnívá, že došlo v nějaké fázi procesu k pochybení a v důsledku toho k vydání nespravedlivého rozhodnutí. Trestní řád umožňuje podávat tyto druhy opravných prostředků:

- *Stížnost* - § 141 TŘ, jde o opravný prostředek proti usnesení jak OČTŘ, tak i proti usnesení soudu či státního zástupce, pokud to zákon připouští a rozhodovali-li v prvním stupni,
- *Odvolání* - § 245 TŘ, opravný prostředek proti rozhodnutí soudu prvního stupně. Svá pravidla má odvolání proti zprošťujícímu rozsudku,
- *Odpor* - § 314 g odst. 1, podává se proti trestnímu příkazu,
- *Dovolání* – § 265 a následující TŘ, tento opravný prostředek slouží k nápravě již pravomocného rozsudku ve věci samé,
- *Návrh na obnovu řízení* - § 278 TŘ, podmínky blíže specifikuje zákon.

K rozebíranému právu můžeme též zmínit související zásadu zákaz změny rozhodnutí v neprospěch obviněného, neboli „**zákaz reformationis in peius**“. Tímto by mohlo být ohroženo právo na přístup k odvolacímu soudu. Dle komentáře je tuto zásadu nutné vnímat jako určitou garanci svobody odvolacího práva ve vztahu k právu na obhajobu. Z této zásady vyplývá zákaz změny rozhodnutí v kterékoli části výroku, která by představovala pro obviněného zhoršení jeho postavení. Je přitom lhostejné, o jaké otázce (z těch, o kterých se v trestním řízení rozhodovalo), je v daném případě nově rozhodováno. „*Nerespektování zákazu reformationis in peius v oblasti základů trestní odpovědnosti může věc posunout do ústavněprávní roviny, neboť se může zhoršit procesní postavení obviněného, a to jen v důsledku využití odvolacího práva, čímž dojde k porušení práva na spravedlivý proces.*“⁶³

⁶² Srov. VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. V Praze: C.H. Beck, 2014. Praktická knihovna (C.H. Beck). s. 12

⁶³ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s.1295

3.1.4. Právo zvolit si svého obhájce a radit se s ním

Konečně se dostáváme k zásadnímu právu přiznanému osobě, proti níž je trestní řízení vedeno, a to je právo zvolit si svého obhájce. Toto právo je zásadní vůči dodržení spravedlivého procesu právě tím, že není každá osoba právně vzdělaná, orientovaná ve svých procesních právech a ve chvíli, kdy se dostává do sporu a nejdříve do podezření orgány činnými v trestním řízení, měla by jí být následně dána možnost obhajovat se prostřednictvím svého obhájce tak, aby plně využila všech svých procesních práv a mohla začít hájit své zájmy na stejné profesionální úrovni. Takové osobě je též dopřána možnost radit se jejím obhájcem během všech úkonů, které vůči nebo s ní orgány činné v trestním řízení činí. Blíže jsou práva obhájce a formy obhajoby rozebrány v kapitole 3.2. této práce.

3.2. *Obhájce v trestním řízení*

Obhájcem v trestním řízení může být pouze advokát (§ 35 odst. 1 TR), tedy osoba zapsaná v seznamu advokátů vedeném Českou advokátní komorou. Obhájce má svá jistá práva a povinnosti a vztahuje se na něj mimo jiné zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii. V tomto zákoně se v § 16 uvádí, že „(1) **Advokát je povinen chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy klienta a řídit se jeho pokyny. Pokyny klienta však není vázán**, jsou-li v rozporu s právním nebo stavovským předpisem; o tom je advokát povinen klienta přiměřeně poučit. (2) Při výkonu advokacie je **advokát povinen jednat čestně a svědomitě**; je povinen využívat důsledně všechny zákonné prostředky a v jejich rámci uplatnit v zájmu klienta vše, co podle svého přesvědčení pokládá za prospěšné.“⁶⁴ Jedná se o osobu s profesionálním vzděláním v oblasti práva, která zná práva svého klienta a musí mu být nápomocna. Osoby, které mají svého obhájce, mohou být z nejrůznějších důvodů oslabeny oproti znalostem a praxi orgánů činných v trestním řízení. Proto by měl být vztah mezi obhájcem a jeho klientem důvěrným, kdy obhájce představuje určité „oči“ v trestním řízení pro obviněného (podezřelého, obžalovaného).

⁶⁴ Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, v platném znění

Advokát musí mít sídlo v České republice, je povinen při své činnosti používat označení „advokát“ a dodržovat Etický kodex advokátní komory ČR. V jednání u trestního soudního řízení před Nejvyšším soudem, Nejvyšším správním soudem a Ústavním soudem je povinen nosit příslušný stavovský oděv – talár advokáta.⁶⁵ Advokát je vázán do jisté míry pokyny klienta, právními předpisy, ale jinak je při výkonu své činnosti nezávislý. Nesmí snižovat důstojnost advokátního stavu. Advokát se může v konkrétním případě nechat zastoupit jiným advokátem – tzv. substitute, a to jak zaměstnancem advokáta nebo jiným advokátem.

3.2.1. Nutná obhajoba

Trestní řízení vyžaduje ze všech typů řízení největší důslednost ochrany všech dílčích práv, které v souhrnu tvoří právo na spravedlivý proces, jejichž nepochybně jedním ze stěžejních práv je právo na obhajobu. Chrání tak osoby, proti nimž je vedeno trestní řízení, a dopřává jim jakousi kontrolu a možnost účastnit se různých jednání činěných orgány činnými v trestním řízení. Z toho důvodu trestní řád stanovuje v § 36 TŘ taxativně vymezené případy, v nichž je povinnost obviněného být zastoupen obhájcem, a tedy o tzv. *nutné obhajobě*.

Z dikce znění § 36 odst. 1 TŘ plyne **povinnost nutné obhajoby** obviněného už v „**přípravném řízení**“ a to v těchto případech:

a) je-li ve vazbě, ve výkonu trestu odnětí svobody, ve výkonu ochranného opatření spojeného se zbavením osobní svobody nebo na pozorování v zdravotním ústavu. Zde je smyslem umožnit osobě, která byla z nějakého důvodu zbavena osobní svobody plné využití jejích práv, stejně jako jich mohou užívat osoby stíhané na svobodě. Jde tedy o vyrovnání této nerovnováhy, jelikož osoba omezená na svobodě by bez obhájce nemohla využívat svá práva. Důvodem nutné obhajoby však není zajištění, zadržení či zatčení osoby.⁶⁶

⁶⁵ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Praha: Leges, 2011. Teoretik. 85 s.

⁶⁶ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Praha: Leges, 2011. Teoretik. 116 s.

b) je-li jeho svéprávnost omezena.

O omezenou svéprávnost může jít například i u nezletilé osoby.

c) jde-li o řízení proti uprchlému.

Nutná obhajoba zde dává samozřejmě smysl, jelikož není uprchlý osobně přítomen, je potřeba pro vykonání procesních úkonů, aby byl zastoupen.

d) při sjednávání dohody o vině a trestu.

Druhý, třetí a čtvrtý odstavec § 36 TŘ uvádí **nutnou obhajobu v těchto případech:**

*(2) Obviněný musí mít obhájce také tehdy, považuje-li to soud a v přípravném řízení státní zástupce za nutné, zejména proto, že vzhledem k **tělesným nebo duševním vadám** obviněného mají **pochybnosti o jeho způsobilosti** náležitě se hájit. V případech, kdy existuje důvodná obava, že obviněný v době své zdravotní indispozice nebude moci pochopitelně plně hájit své zájmy. Dále může znalecký posudek z oboru psychiatrie stanovit, že obviněný není schopen rozpoznat možné následky svého jednání a ovládat své chování.*

*(3) Koná-li se řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož **horní hranice převyšuje pět let**, musí mít obviněný obhájce už v přípravném řízení. Zde je nutná obhajoba i v případech, kdy je obviněnému sdělováno zahájení trestního stíhání pro více trestných činů a alespoň za jeden z nich dle trestního zákona hrozí horní hranice trestu odnětí svobody převyšující pěti let. OČTŘ musí ctít nutnou obhajobu již od okamžiku zahájení trestního stíhání, tedy od vypracování usnesení o zahájení trestního stíhání. Provedl-li by OČTŘ odložitelný úkon, aniž by měl obviněný obhájce, jednalo by se o porušení práva na obhajobu a o vážnou vadu přípravného řízení. Tento úkon by musel být zopakován, aby mohly být výsledky dále použitelné.*

(4) Obviněný musí mít obhájce též:

a) v hlavním líčení konaném ve zjednodušeném řízení proti zadrženému, nebo

b) v řízení, v němž se rozhoduje o uložení nebo změně zabezpečovací detence nebo o uložení nebo změně ochranného léčení, s výjimkou ochranného léčení protialkoholního.

Obviněný svou povinnost mít obhájce ve výše zmíněných případech může splnit tak, že si ho buď sám zvolí, anebo mu je za splnění určitých podmínek ustanoven.

3.2.2. Zvolený obhájce

Obviněný se může rozhodnout, zda své zájmy bude v trestním řízení chránit sám nebo prostřednictvím svého obhájce, vyjma výše zmíněných případů, kdy je obhajoba obhájcem nutná. Obviněný si svého obhájce zvolí ze seznamu advokátů vedeném Českou advokátní komorou. „*V případě, že obviněný nebo obžalovaný nevyužil svého práva zvolit si obhájce, může tak učinit i jeho příbuzný v pokolení přímém, jeho sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel a druh a zúčastněná osoba, a jestliže obviněný nebo obžalovaný je zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena, mohou tak tyto osoby učinit i proti jeho vůli (§ 37 odst. 1)*“⁶⁷

Obviněný si může zvolit i více obhájců. Je pak jeho povinností oznámit orgánu činnému v trestním řízení, který obhájce je zmocněn k přijímání písemností a jinému způsobu vyrozumívání o úkonech v trestním řízení.

Obecně k právu na volbu svého obhájce se vyjadřuje zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii. Vztah mezi obhájcem a obviněným je standartně vyjadřován smlouvou o poskytování právních služeb, která je svým typem smlouvou příkazní (§ 2430 a následující, NOZ). Zákon o advokacii příkazní smlouvu o poskytování právních služeb poměrně výrazně upravuje. Tak například zákon o advokacii § 3 uvádí „(1) *Advokát je při poskytování právních služeb nezávislý; je vázán právními předpisy a v jejich mezích příkazy klienta. (2) Advokáti poskytují právní služby ve všech věcech.*“⁶⁸Smlouva o poskytování právních služeb může mít formu jak ústní, tak i písemnou, dokonce i konkludentní. **Smlouva o poskytování právních služeb v trestním řízení nenahrazuje udělení souhlasu se zastupováním** a tento souhlas je dán klientem svému obhájci prostřednictvím Plné moci. Pro orgány činné v trestním řízení je právě projev vůle obviněného spojený

⁶⁷ CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). s. 134

⁶⁸ Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, v platném znění

s udělováním či odvoláváním plné moci natolik významný, aby se mohli domnívat, že je obhájce obviněného skutečně oprávněn k jeho zastoupení a tedy oprávněn činit za něj procesní úkony, k nimž byl zmocněn. Takováto plná moc se zakládá do trestního spisu a jasně dokládá existenci práva obhájce k obhajobě. Na rozdíl od smlouvy o poskytování právních služeb, která se do trestního spisu nezakládá.

3.2.3. Ustanovený obhájce

Na zvolení svého obhájce v případě *nutné obhajoby* je obviněnému určena lhůta ke splnění této povinnosti. Pakliže si v této lhůtě obviněný svého obhájce nezvolí, **je mu dle dikce § 38 odst. 1 TŘ v platném znění obhájce ustanoven** a to neprodleně a na dobu, po kterou trvají důvody nutné obhajoby. Tato lhůta v trestním řádu není stanovena, je však při jejím určení potřeba vyjít kompromisně vstřícně dvěma protichůdným záměrům. Na jedné straně musí být obviněnému dána potřebná lhůta ke zvolení si takového advokáta, o kterém si myslí, že je schopen nejlépe hájit jeho zájmy a na straně druhé nesmí jít o příliš dlouhou lhůtu, která by znamenala zbytečné průtahy v řízení, čímž by byl spravedlivý proces narušen.

Obhájce ustanoví předseda soudu a v přípravném řízení soudce. Soud vede abecedně uspořádaný pořadník advokátů, kteří dali souhlas s tím, aby byli ustanovovanými obhájci soudem, a mají v obvodu soudu své sídlo. Advokáti jsou ustanovováni tak, jak za sebou následují jejich příjmení v pořadníku. **Ustanovený obhájce je povinen obhajobu převzít. Existují-li vážné důvody**, pro něž obhájce chce být na svou žádost nebo na žádost obviněného zproštěn, **předseda senátu** nebo v přípravném řízení **soudce advokáta povinnosti obhajoby zproští**.

Náklady na obhajobu hradí obhájci zásadně obviněný. Aby byl spravedlivý proces zajištěn skutečně všem, tedy i takové osobě, která není finančně dostatečně zajištěna, má taková osoba nárok na bezplatnou obhajobu a to zcela nebo částečně, tzv. „**ex off**o“. Taková osoba musí prokázat, že nemá dostatek finančních

prostředků k úhradě nákladů obhajoby. Pak předseda senátu popř. soudce rozhodne **o nároku na bezplatnou obhajobu a náklady pak nese stát.**⁶⁹

3.2.4. Určení advokáta ČAK

Zde je třeba si uvědomit, že se jedná o obhajobu plynoucí z jiného právního titulu, než je zastoupení na základě plné moci nebo ustanovení soudem. Zákon o advokacii totiž po drobné novele § 18 odst. 2 z r. 2017 uvádí:

„Ten, kdo nesplňuje podmínky pro ustanovení advokáta soudem podle zvláštních právních předpisů a ani si nemůže zajistit poskytnutí právních služeb jinak (dále jen "žadatel"), má právo, aby mu **Komora na základě jeho včasné žádosti určila advokáta k poskytnutí:**

- a) právní porady podle § 18a nebo
- b) právní služby podle § 18c.⁷⁰

Byla tak tedy rozšířena možnost bezplatné právní pomoci garantované státem, kdy je advokát určen Českou advokátní komorou. Objevovaly se dokonce úvahy o přijetí speciálního samostatného zákona o bezplatné právní pomoci, nakonec však zvítězil názor novelizovat § 18 zákona o advokacii. JUDr. Kovářová v komentáři uvádí: „*Rozsah řízení, které pokrývá čl. 37 odst. 2 Listiny, je širší než dosavadní systém bezplatné právní pomoci, neboť vedle soudního řízení dopadá též na řízení před jinými státními orgány a orgány veřejné správy. Toto ústavní právo však dosud nebylo na podústavní úrovni uspokojivě provedeno.*“⁷¹

Znamená to tedy, že **v případech, kdy:**

- obviněný nesplňuje podmínky pro ustanovení obhájce dle trestního řádu, **čili se nejedná o nutnou obhajobu** nebo

⁶⁹ Srov. VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. V Praze: C.H. Beck, 2014. Praktická knihovna (C.H. Beck). 87 s

⁷⁰ Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, v platném znění

⁷¹ Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, v platném znění

⁷¹ JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Praha: Leges, 2011. Teoretik. 85 s.

- se o nutnou obhajobu se jedná, ale nezvolí si obhájce sám, popřípadě mu jej nezvolí osoba k tomu oprávněná, bude mu soudem ustanoven z úřední povinnosti, a zároveň nemůže se ani domoci poskytnutí právních služeb dle zákona o advokacii (např. z finančních důvodů), má tento obviněný právo obrátit se na Českou advokátní komoru s žádostí, aby mu byl obhájce ustanoven.⁷²

Nutno uvést, že samotné určení advokáta Českou advokátní komoru není jednáním nahrazujícím uzavření Smlouvy o poskytování právních služeb, ani nahrazením zplnomocnění k zastupování. Advokát je po svém určení povinen oba tyto oba smluvní dokumenty s obviněným uzavřít.

⁷² Viz srovnání v JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Praha: Leges, 2011. Teoretik. s. 188

4. Analýza vybraných případů z praxe

Poslední kapitola je věnována vybraným případům z praxe. Je poukázáno na takové skutečnosti, vzhledem ke kterým bohužel došlo k pochybení v praxi, byť si tato svá pochybení nemuseli uvědomit ani soudy na nižších instancích. Je nastíněno několik opravdu zajímavých případů, kdy došlo například k nejrůznějším paradoxním kolizním situacím. Tak třeba ke kolizi mezi dílčími právy a zásadami chránících spravedlivý proces a základními právy a svobodami chráněnými dle LZPS. Dále například typický případ z praxe ohledně užívání elektronického podpisu, a jiné podobné případy. Smyslem je zhodnotit účel jednotlivých zásad a principů uvedených v předchozích kapitolách s okolnostmi, s jakými se setkávají tyto zásady a principy v životě naší společnosti.

ZÁSADA VEŘEJNOSTI

Rozsudek Z. proti Finsku, ze dne 25. Února 1997

V tomto případě se dostalo do kolize **právo na veřejné projednání věci** (čl. 6 odst. 1 Úmluvy) s **právem na respektování soukromého a rodinného života** (čl. 8 odst. 1 Úmluvy)

Okolnosti případu:

Stěžovatelka Z., a její manžel pan X. byli nositeli viru HIV. Její manžel byl **odsouzen v roce 1992 za spáchání trestného činu znásilnění a dále mimo jiné za trojnásobný pokus zabití, jelikož vědomě vystavil své oběti riziku nákazy právě tímto virem HIV.** V rámci trestního řízení byli *někteří lékaři a psychiatr, léčící stěžovatelku a jejího manžela z této nemoci donuceni, ačkoliv protestovali, poskytnout soudu v rámci trestního řízení lékařské zprávy, poskytnout svědectví v dané věci a kopie zdravotnické dokumentace o obou manželích byli založeny do spisu.* Z rozsudku soudu zveřejněno pouze právní posouzení a výroková část. O ostatním soud rozhodl, aby se **úplné znění rozsudku a spisové dokumenty nezveřejnily po dobu 10 let, ačkoliv odsouzený i oběti žádali od delší čas utajení spisu. Prokurátor, odsouzený i oběti se odvolali a po odvolacím soudu v Helsinkách požadovali delší lhůtu utajení celého spisu,** který obsahoval jejich velmi citlivé údaje. Nutno zmínit, že tento proces byl ve Finsku značně mediálně sledován. **Rozsudek,** který obsahoval celá jména pana X. a paní Z a v němž byla

uvedena fakta o jejich nakažení virem HIV, **byl zpřístupněn médiím. Odvolací soud totiž neprodloužil dobu utajování materiálů určenou prvostupňovým soudem.** Věc byla nakonec rozhodována EKLP, která rozhodla mimo jiné o nepřístupnosti rozsudku po 10 letech a délku prodloužila.

Spravedlivý proces je složen z několika dílčích práv, jenž jedním z nich je **právo na veřejné projednání věci a vyhlášení rozsudku veřejně.** Z uvedené ukázky vyplývá, že i takové právo však může být v konkrétní věci na újmu a **je nutné s touto zásadou někdy ustoupit a respektovat citlivé soukromí osob.**

PŘÁVO NA PŘÍSTUP K SOUDU

Nález Ústavního soudu ze dne 13.2.2018, I.ÚS 1981/17

Stěžovatel se ústavní stížností domáhal vyslovení, že postupem Nejvyššího soudu bylo porušeno jeho základní **právo na spravedlivý proces** podle článku 36 odst. 1

Listiny základních práv a svobod (dále "Listina") a **právo na přístup k soudu** podle článku 38 odst. 2 Listiny a článku 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále "Úmluva").

Okolnosti případu:

Stěžovatel byl odvolacím soudem uznán vinným, a to na základě odvolání podaného okresním státním zástupcem. Stěžovatelovo odvolání bylo zamítnuto. Stěžovatel podal proti tomuto rozhodnutí krajského soudu v Plzni dovolání k Nejvyššímu soudu, a to prostřednictvím emailové zprávy, která byla opatřena uznávaným elektronickým podpisem Mgr. K. Okresní soud předložil toto podání Nejvyššímu soudu k rozhodnutí o dovolání. Sdělením ze dne 24. 4. 2017 Nejvyšší soud advokáta Mgr. Z. informoval, že *stěžovatelovo podání nelze považovat za dovolání, jelikož uvedený elektronický dokument v podobě datové zprávy nebyl opatřen uznávaným elektronickým podpisem stěžovatelova obhájce. Takové podání Nejvyšší soud nepovažoval za dovolání obviněného* podané prostřednictvím obhájce ve smyslu § 265d odst. 2 trestního řádu, a proto o něm nerozhodl, a to ani odmítnutím z formálních důvodů podle § 265i odst. 1 písm. d) trestního řádu.⁷³

⁷³ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 13.2.2018, I.ÚS 1981/17

Odivodnění NS:

K uvedenému závěru Nejvyšší soud dospěl, jelikož **podání** stěžovatele (tělo emailové zprávy) **bylo opatřeno uznávaným elektronickým podpisem advokáta Mgr. K.** Uvedená datová zpráva kromě jejího "těla" obsahovala **tři přílohy**:

- **dovolání** proti rozsudku krajského soudu vyhotovené obhájcem stěžovatele Mgr. Z.,
- **plnou moc**, kterou stěžovatel obecně zplnomocnil k zastupování své osoby advokáta Mgr. Z.,
a tzv. generální substituční plnou moc, jíž Mgr. Z. pověřil Mgr. K. k jeho zastupování při jednotlivých úkonech právní služby.

Tyto přílohy však nebyly opatřeny uznávaným elektronickým podpisem ve smyslu § 6 zákona č. 297/2016 Sb., o službách vytvářejících důvěru pro elektronické transakce. Předmětné podání - příloha e-mailu označená jako dovolání - tak podle Nejvyššího soudu nesplňovalo zákonné podmínky, aby je bylo možné pokládat za dovolání a aby s ním tak mohlo být nakládáno. Uvedený elektronický dokument totiž nebyl opatřen uznávaným elektronickým podpisem jednající fyzické osoby, konkrétně obhájce stěžovatele Mgr. Z., který jediný byl oprávněn tento dokument podepsat. Pouhé "tělo" emailové zprávy, navíc podepsané uznávaným elektronickým podpisem jeho substituta Mgr. K., bylo v daném ohledu nedostačující, a tudíž bezpředmětné.⁷⁴

Hodnocení ÚS:

Ústavní soud nerozporuje, že podání bylo uskutečněno trochu zmatečně. Ovšem dochází k závěru, že „*Nejvyšší soud však byl při posuzování náležitostí dovolání povinen postupovat v případě pochybností tak, aby stěžovateli umožnil přístup k soudu. Nejvyšší soud však popsáním ústavně konformním způsobem nepostupoval, čímž se dopustil porušení stěžovatelova práva na soudní ochranu dle článku 36 odst. 1 Listiny, zahrnujícího právo na přístup k soudu.*

I z judikatury Nejvyššího soudu plyne, že soudy zaujímaly k jednotlivým podáním s elektronickým podpisem rozdílná stanoviska a že se tedy jednalo o spornou praxi, který musela být sjednocena přijetím výše zmiňovaného stanoviska

⁷⁴ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 13.2.2018, I.ÚS 1981/17

Nejvyššího soudu. Tato nejednotnost nebyla dořešena v době dovolání stěžovatelem, neboť stanovisko, na něž se Nejvyšší soud ve svém sdělení odkazuje, bylo přijato až poté, co bylo Nejvyššímu soudu doručeno dovolání stěžovatele. Stěžovateli tedy dost dobře nelze vyčítat, že se neřídil závěry Nejvyššího soudu vyjádřenými ve výše citovaném stanovisku, které nebyly dostupné v době, kdy stěžovateli obhájci odesílali stěžovatelovo dovolání stěžovatelova podání.

Dospěl-li Nejvyšší soud k závěru, že dovolání nebylo podáno prostřednictvím obhájce, byť bylo odesláno z e-mailové adresy původního obhájce stěžovatele a vybaveno ověřeným elektronickým podpisem obhájce zmocněného substituční plnou mocí, aniž byli tito stěžovatelovi obhájci (či některý z nich) vyzváni k odstranění vady podání, porušil tím stěžovatelovo právo na přístup k soudu, zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny.⁷⁵

PRÁVO VYJÁDŘIT SE K PROVÁDĚNÝM DŮKAZŮM

Nález Ústavního soudu ze dne 7. listopadu 2017, IV.ÚS 2867/16

Stěžovatel spatřuje **porušení práva na spravedlivý proces** v postupu obecných soudů, Městského soudu v Praze a Nejvyššího soudu, kdy mu **nebylo dopřáno právo vyjádřit se k prováděným důkazům** ve spojení s **právem vyslyšet nebo dát vyslyšet svědky proti sobě**, jež je každému obviněnému v trestní věci garantováno článkem 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy.

Okolnosti případu:

Jediným **důkazem o stěžovatelově vině byla svědecká výpověď** svědka Václava Rady (dále také jen "svědek Rada"), jež byla **učiněna jako neodkladný a neopakovatelný úkon** podle § 158 odst. 9 ve spojení s § 158a tr. řádu již před zahájením trestního stíhání. Stěžovatel, ani jeho obhájce proto neměli možnost se výslechu tohoto svědka účastnit a klást mu otázky. Protože **svědek Rada** dne 18. října 2011, ještě v průběhu přípravného řízení, **zemřel**, nemohl tak stěžovatel učinit ani později v průběhu přípravného řízení nebo během hlavního líčení. Za této situace **nalézací soud** v hlavním líčení konaném dne 23. ledna 2014 **přečetl protokol o výpovědi svědka Rady** dle § 211 odst. 2 písm. a) tr. řádu, **proti čemuž obhájce stěžovatele brojil s poukazem na rozhodovací praxi Ústavního soudu i článek 6 Úmluvy**. Nalézací soud se s touto námitkou obhájce stěžovatele údajně

⁷⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 13.2.2018, I.ÚS 1981/17

nijak nevypořádal a z výpovědi svědka Rady v rámci dokazování vyšel a v jejím světle pak hodnotil i zbývající důkazy.

Samotný stěžovatel nepovažuje za protiústavní provedení výslechu svědka Rady před zahájením trestního stíhání; tou je dle něj až situace, kdy výpověď svědka, jemuž stěžovatel nemohl (ani prostřednictvím svého obhájce) klást otázky, představuje jediný důkaz o jeho vině. Dle stěžovatele k porušení jeho práv došlo jednak tímto postupem nalézacího soudu a dále tím, že vyšší soudní instance zcela ignorovaly jeho ústavněprávní argumentaci a odůvodnění svých rozhodnutí vybuodovaly čistě v rovině jednoduchého práva.⁷⁶

Odůvodnění:

I. Obecné soudy při rozhodování v trestních věcech jsou povinny zabývat se námitkou obviněného, že jejich procesní postup se ocitl v rozporu s konkrétní rozhodovací praxí Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva, vztahující se k právu obviněného vyslyšet nebo dát vyslyšet svědky proti sobě. Případné pochybení soudu nižšího stupně je povinna – k námitce obviněného – napravit odvolací či dovolací instance.

II. Při posouzení, zda přečtením a následným hodnocením výpovědi svědka, kterého neměl obviněný nebo jeho obhájce možnost vyslechnout, bylo porušeno právo obviněného vyslyšet nebo dát vyslyšet svědky proti sobě, je třeba zkoumat: (1) zda pro nepřítomnost svědka před soudem existoval dostatečný důvod, (2) jakou důkazní váhu měla taková výpověď pro odsouzení obviněného a (3) zda v řízení existovaly dostatečné vyvažující faktory, včetně silných procesních záruk, které kompenzovaly připuštění výpovědi nepřítomného svědka jako důkazu proti obviněnému. Ve světle těchto tří kritérií je třeba posoudit, zda lze řízení, v němž byla použita výpověď nepřítomného svědka, považovat jako celek za spravedlivé.⁷⁷

PRESUMPCE NEVINY

Nález Ústavního soudu ze dne 15. srpna 2017, I.ÚS 1202/17

Stěžovatel se domáhá zrušení rozhodnutí Okresního soudu v Kutné Hoře a Krajského soudu v Praze, kterými bylo podle něj porušeno jeho **právo na**

⁷⁶ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 7. listopadu 2017, IV.ÚS 2867/16

⁷⁷ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 7. listopadu 2017, IV.ÚS 2867/16

spravedlivý proces podle čl. 36 Listiny a **právo na obhajobu** podle čl. 40 Listiny a čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

Okolnosti případu:

Stěžovatel byl odsouzen k podmíněnému trestu odnětí svobody na 9 měsíců s podmíněným odhledem na 18 měsíců. Zkušební doba tohoto trestu měla uplynout dne 15.11.2016.

Probační a mediační služba ve své zprávě ze dne 20. 5 . 2016 uvedla, že Stěžovatel spolupracuje, dostavuje se, nepáchá další trestnou činnost a pracuje či je veden v evidenci uchazečů o zaměstnání na Úřadu práce. Dále ve zprávě ze dne 20.12.2016, tedy po uplynutí zkušební doby, **uvedla, že stěžovatel své povinnosti plnil částečně**, jelikož se **nezaregistroval do evidence uchazečů o zaměstnání na Úřadu práce** poté, co přišel o zaměstnání. Policie ČR ve svých zprávách informovala, že se jedná o osobu užívající drogy a osobu v kontaktu s jinými závadovými osobami, avšak **během podmíněného trestu se nedopustil ani žádného trestného činu, ani nebyl řešen pro přestupek.**

OS napadeným rozhodnutím rozhodl o tom, že stěžovatel vykoná podmíněně odložený trest odnětí svobody.

Odůvodnění:

Stěžovatel plnil jen částečně povinnost žít řádným životem, zvláště protože nenaplnil podmínku být zaměstnaný či registrovaný na Úřadu práce. **Okresní soud zároveň nepřijal návrh probačního úředníka na prodloužení doby dohledu** s odkazem na skutečnost, že na stěžovatele byla 3. 1. 2017 uvalena **vazba kvůli podezření ze spáchání zvláště závažného zločinu těžkého ublížení na zdraví a přečinu výtržnictví, čehož se měl dopustit 1. 1. 2017 (tedy více než dva měsíce po uplynutí zkušební doby** dle trestního příkazu Okresního soudu v Kutné Hoře). Z důvodu probíhající vazby by při prodloužení dohledu nebylo možné dohled reálně vykonávat. Proto OS rozhodl o výkonu trestu odnětí svobody a zařadil stěžovatele do věznice s ostrahou. Proti napadenému rozhodnutí okresního soudu stěžovatel podal stížnost, kterou KS napadeným rozhodnutím zamítl.

Stěžovatel ve své rozhodnutí vnímá jako nespravedlivé. **Ve zkušební době nespáchal ani trestný čin ani přestupek a podmínky dohledu plnil.** Z toho

důvodu vidí nařízení trestu odnětí svobody jako porušení svého práva na spravedlivý proces. Dále namítá, že oproti jeho návrhům nebyla vyslechnuta probační úřednice, která psala zprávy o průběhu dohledu a která navrhla prodloužení dohledu.⁷⁸

V projednávané věci je nutné vyřešit dvě základní otázky, aby bylo možné posoudit námitky stěžovatele:

- 1) První spočívá v tom, co znamená pojem řádný život a jaký je jeho vztah k rozhodnutí o nařízení výkonu podmíněně odloženého trestu odnětí svobody.
- 2) Druhá se týká posouzení motivace odsouzeného vztahující se k porušení podmínek stanovených soudem či zákonem.

Závěr ÚS:

„Stěžovatel ve zkušební době podmíněně odloženého trestu odnětí svobody s dohledem sice nedodržel všechny požadavky kladené na něj plánem probačního dohledu, ale jednalo se o natolik nezávažná porušení, že není možné souhlasit s obecnými soudy, že nevedl řádný život ve smyslu § 49 odst. 1 trestního zákona. Takové rozhodnutí by bylo extrémně nepřiměřené a nařízení výkonu trestu odnětí svobody by bylo nespravedlivé. Obecné soudy se také ve svých rozhodnutích nezabývaly motivací stěžovatele a důvody (tedy subjektivní stránkou), proč došlo k porušení některých požadavků stanovených plánem probačního dohledu. Naopak se obecné soudy zabývaly vazbou stěžovatele za trestný čin, kterého se měl dopustit po skončení zkušební doby, a vztahem uvalení vazby a rozhodnutí o nařízení trestu odnětí svobody, což jim vzhledem k zásadě presumpce nevinny nepříslušelo.“⁷⁹

Nález Ústavního soudu ze dne 30. května 2017, I.ÚS 1501/16

Rozsudkem OS, usnesením Městského soudu v Praze a usnesením Nejvyššího soudu byla porušena práva stěžovatele zaručená v čl. 36 odst. 1, 2, čl. 8 odst. 1, 2, čl. 10, odst. 1, 2 a čl. 39, Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

⁷⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 15. srpna 2017, I.ÚS 1202/17

⁷⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 15. srpna 2017, I.ÚS 1202/17

Stěžovatel, který byl ředitelem odboru interního auditu a kontroly Ministerstva vnitra tvrdil, že v jeho případě došlo ze strany soudů obou stupňů ke zjištění takového skutkového stavu, který je v extrémním rozporu s provedenými důkazy.

„Právní závěr soudů o tom, že ze strany stěžovatele byla naplněna skutková podstata přečinu nadržování podle § 366 odst. 1 trestního zákoníku, jednoznačně a bez důvodných pochybností ze skutkových zjištění soudů, nevyplývá. Tím se vymyká z mezí ustanovení § 2 odst. 5 a 6 trestního řádu, a je současně i v rozporu se zásadou in dubio pro reo a právem na spravedlivý proces zaručující fair proces dle 36 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Z principu presumpce neviny (§ 2 odst. 2 trestního řádu) kromě pravidla, podle něhož musí být obviněnému vina prokázána, plyne rovněž tato zásada, podle níž, není-li v důkazním řízení dosaženo praktické jistoty o existenci relevantních skutkových okolností, tj. jsou-li přítomny v daném kontextu důvodné pochybnosti, jež nelze odstranit ani provedením dalšího důkazu, je nutno rozhodnout ve prospěch obviněného.“⁸⁰

„Princip presumpce neviny vyžaduje, aby to byl stát, kdo nese konkrétní důkazní břemeno; existují-li jakékoliv rozumné pochybnosti, nelze je vyložit v neprospěch obviněného, resp. obžalovaného, ale naopak je nutno je vyložit v jeho prospěch.“⁸¹

⁸⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 30. května 2017, I.ÚS 1501/16

⁸¹ Nález Ústavního soudu ze dne 30. května 2017, I.ÚS 1501/16

5. Závěr

Pravou podstatu a význam práv a principů tvořících v souhrnu *právo na spravedlivý proces* udává až poodhalený pohled na jejich historický vývoj. Řada právních principů a zásad snažících se o ochranu spravedlivého procesu byla známa již ve starém římském právu, avšak společnost stále dále bojovala v různých zemích a dobách o jejich zakotvení a ústavní garanci. Řízení, ve kterém je potřeba dostát asi největší ochrany spravedlivého procesu je bezpochyby řízení trestní, kde lze onou nespravedlností ublížit na základních právech a svobodách člověka asi nejvážnějším způsobem. V Anglii byla z tohoto pohledu významná Velká listina práv a svobod, ve které se mimo jiné ustanovilo právo na spravedlivý soud, právo na svého zákonného a nestranného soudce, a další blíže rozepsaná práva. Vystávala potřeba potlačit absolutistickou moc. Značný význam na garanci spravedlivého procesu měl postupný vývoj *práva na obhajobu*. Základním předpokladem k jeho uplatnění je akceptace principu „audiatur et altera pars“, neboli stará římská zásada, že vždy musí být slyšena i druhá strana, dále je toto právo je doprovázeno zásadou „rovnosti zbraní“, jelikož spravedlivý proces může být jen takový, kde má obviněný stejně rovná práva, jaká má obžaloba. Další významnou listinou chránící spravedlivý proces s důrazem právě na trestní řízení je francouzská Deklarace práv člověka a občana. Tato v sobě nesla deklaraci typických zásad pro trestní řízení, jako jsou mimo jiné „nullum crimen sine lege“, „nulla poena sine lege“ či zásada „presumpce nevinny“, a které jsou též v souvislosti s právem na obhajobu nezbytné.

Současné pojetí spravedlivého procesu mezinárodními prameny obsahuje již značný katalog dílčích práv, principů a zásad, z nichž je spravedlivý proces dovozován. V právním řádu České republiky se toto právo odráží jak na ústavní úrovni, tak i na úrovni zákonné. Jelikož je práce zpracována z pohledu trestního řízení, vycházela jsem při rozboru práva na obhajobu ze zákonné úpravy trestního práva. Smyslem obhajoby je chránit práva a zájmy osoby, proti níž se trestní řízení vede, a aby měla možnost využít všech práv, která jí zákon poskytuje, uvést veškeré skutečnosti a důkazy vedoucí k objasnění věci, a to náležitě a včas. Orgány činné v trestním řízení mají stejnou povinnost, tedy dle zásady materiální pravdy, vyhledat veškeré důkazy vedoucí k objasnění takového skutkového stavu

věci, o němž již nejsou důvodné pochybnosti. V tomto přístupu lze shledávat spravedlnost řízení. Úzce tento systém zaručující spravedlivý proces souvisí se zásadou in „dubio pro reo“ a zásadou „presumpce nevinny“. Dle první zásady nesmí být odsouzena osoba obviněného, pakliže budou existovat takové okolnosti, které budou zpochybňovat jeho vinu. Druhá zásada navazuje taktéž na systém zaručující spravedlivý proces a to sice tím, že dokud není obviněný odsouzen odsuzujícím rozsudkem soudu České republiky, je na něj pohlíženo jako na nevinného.

Se všemi těmito a dalšími zásadami nabývá *právo na obhajobu* na svém významu. Jde o výraznou ochranu spravedlivého procesu. Vzhledem ke skutečnosti, jaká závažná pochybení mohou být trestním řízením napáchána, zejména mluvíme-li o možném odsouzení nevinného člověka, dopřává jak mezinárodní tak i vnitrostátní úprava právo na obhajobu, a to prostřednictvím svého obhájce. Toto považuji za nezbytnou součást ochrany spravedlivého procesu. Obhájce by měl mít se svým klientem důvěrný vztah, je vázán povinností mlčenlivosti a etickým kodexem. V trestním řízení vystupuje jako osoba znalá práva a schopná rychle reagovat, hájit zájmy svého klienta. Vytváří z mého pohledu určitou protiváhu k činnosti orgánů činných v trestním řízení, tehdy se může jednat o spravedlivé řízení. Řízení, kde jsou obě strany vědomi si vlastních práv a povinností, kde se z mého pohledu teprve může jednat o naplnění zásady „rovných zbraní“.

V závěru bych ráda uvedla pár slov ke zkoumaným případům z praxe v poslední kapitole mé práce. Zabývala jsem se velice zajímavými kauzami, kdy došlo k porušení práva na spravedlivý proces, resp. vždy jednoho z jeho principů. Na konkrétních případech jsou uvedeny vycházející okolnosti a stanoviska Ústavního soudu České republiky. Závěrečnou myšlenkou může být fakt, že přes veškerou snahu právo na spravedlivý proces jakkoliv ochránit, garantovat či zajistit kontrolu nad jeho dodržováním, dochází Ústavní soud v rozhodování o ústavních stížnostech pro porušení práva na spravedlivý proces právě k vyhovujícím výrokům. Můžeme tak pouze usuzovat, do jaké míry je nám zásada „in dubio pro reo“ skutečně efektivní.

6. Résumé

This thesis describes the development of individual rights, which together constitute the right to fair trial. It refers to the legal parameters through which citizens in various historical eras and various countries (England, France, USA) strove to uphold their basic rights and liberties. It also lists the currently used and valid sources of law, both on an international level (Convention on the Protection of Human Rights and Basic Freedoms, Charter of Basic Rights of the European Union), and on a national or legislative level (Constitution of the Czech Republic, Charter of basic Rights and Freedoms, Criminal Code and Penal Code). The thesis explains how the individual partial principles and rights of fair trial contained in these documents are understood today. The work contains a detailed analysis of every such principle or right, with regard to the interpretation of the European Court of Human Rights case law, as well as the case law of the Constitutional Court of the Czech Republic, pertaining to the given issue, and is compiled mainly from the area of criminal law and in terms of criminal prosecution.

A large part of the thesis is devoted to the right to defence. This right is discussed in detail both in terms of own defence and the obligation of prosecuting authorities to determine the “material truth”, and in terms of the right to an attorney.

In the final chapter, the thesis contains examples from practice, in which the partial rights to fair trial were violated, a summary of the reasons and circumstances which were not foreseen by the courts, and the arguments with which the courts of the Czech Republic approached these cases (except for one case from Finland).

7. Seznam literatury

Odborná literatura:

- BALÍK, Stanislav. *Právní dějiny evropských zemí a USA: (stručný nástin)*. 4., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-273-8
- FENYK, Jaroslav, Tomáš GRIVNA a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Trestní právo procesní*. 6., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-750-8
- FOREJTOVÁ, Monika. *Ústavní soudnictví*. Brno: Václav Klemm - Vydavatelství a nakladatelství, 2014. ISBN 978-80-87713-09-9
- HUBÁLKOVÁ, Eva. *Přehled judikatury Evropského soudu pro lidská práva: právo na spravedlivé řízení a další procesní práva*. Praha: ASPI, 2006. Přehledy judikatury (ASPI). ISBN 80-7357-124-2
- CHMELÍK, Jan. *Trestní řízení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-488-6.
- JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Praha: Leges, 2011. Teoretik. ISBN 978-80-87212-88-2.
- JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-041-3
- KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-140-3.
- KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Praha: Linde, 2007. Vysokoškolské právnícké učebnice. ISBN 978-80-7201-688-4.
- *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-750-6
- MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-7201-433-1
- MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Lidská práva. ISBN 978-80-7357-748-3
- MUSIL, Jan, Pavel ŠÁMAL a Vladimír KRATOCHVÍL. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. 2. přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003. Beckovy právnícké učebnice. ISBN 80-7179-678-6.
- REPÍK, Bohumil. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha: Orac, 2002. Výběrové texty. ISBN 80-86199-57-6

- VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. V Praze: C.H. Beck, 2014. Praktická knihovna (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-457-5.

Právní předpisy:

- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod uveřejněná pod č. 209/1992 Sb.
- Ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.
- Zákon č. 2/1993 Sb., Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku.
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění.
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), v platném znění.
- Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), v platném znění.
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění.
- Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, v platném znění.

Judikatura:

- Rozsudek Ústavního soudu, sp. zn.: I. 2/93, z roku 1994
- Nález Pl. ÚS 60/04 ze dne 28.4.2005 (č. 264/2005 Sb.)
- Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 22.3.2016, I.ÚS 469/16
- Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 20. 2. 2018, sp. zn. II.ÚS 3112/17
- Usnesení ÚS z 14. Června 1995, sp. zn.: IV.ÚS 12/95
- Usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 28. Listopadu 2017, sp. zn. II.ÚS 3608/17
- Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 30. května 2017, I.ÚS 1501/16
- Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 15. srpna 2017, I.ÚS 1202/17
- Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 13. února 2018, I.ÚS 1981/17
- Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 7. listopadu 2017, IV.ÚS 2867/16

Sborníky:

- CHMELÍK, J. Obhajoba a spravedlivý proces. In: Sborník příspěvků z konference dne 10. 3. 2016 "Trestně právní a kriminalistické aspekty dokazování", VSFS, Praha 2016

Věstníky:

- Úřední věstník evropské unie, VYSVĚTLENÍ K LISTINĚ ZÁKLADNÍCH PRÁV (2007/C 303/02), 2007

Internetové zdroje:

- LAGNÁŠEK, T. Právo na zákonného soudce v justici v ohrožení??. Jiné právo, cit. <http://jinepravo.blogspot.cz/2010/04/tomas-langasek-pravo-na-zakonneho.html>
- Totalita.cz, Charta 77, text prohlášení, 1977, http://totalita.cz/txt/txt_ch77_dok_1977_01_01.php